

A RÁKÓCZI-BIRTOKOK SORSA

ÍRTA

WELLMANN IMRE

«Rákóczi Antaeusnak érezte magát, kinek a szülőföld ad erőt» — mondta a vezérlő fejedelemről késői életrajz-írója: Márki Sándor. S valóban, ha végigtekintünk Rákóczi küzdelmes, de fényes pályáján, észrevehetjük, hogy mindvégig a magyar földből, az ő földjéből szívta az életerőt s nemcsak az ő sorsa forrt össze elválaszthatatlanul ezzel a földdel, hanem felkelésének «kised magja» is ezen a talajon szökkent «merész sudárba». Amikor 1703. június 16.-án a vereckei szoroson át bejött a sokat sanyargatott országba, saját földjére lépett először, ezen vetette meg a lábát, innen indult neki a dicsőséges jövőnek. S ezzel egyszerre mozgásnak indult uradalmainak addig nyugvó, hatalmas energiátömege. Alig egy évre rá felharsant a «Recrudescent...» nemesveretű szózata, amelyben a fejedelem öntudatosan Munkács és Makovica hercegének, Sárospatak, Tokaj, Regéc, Ecsed, Somlyó, L,ednice, Szerencs, Ónod stb. örökös urának nevezte magát,² — nem hívalkodásból, hanem világos tudatában annak a hatalomnak, amit ősei földje jelentett számára. Valóban, csak az kezdetett bele ebbe a szinte emberfeletti vállalkozásba, aki az ország jelentékeny hányadát, büszke, erős várakat — Munkács, Bcsed, Somlyó, Patak, Regéc, Ónod, Makovica — mondhatott a magáénak s ezekre támaszkodhatott egész küzdelme alatt. Mikor végül ez a föld, annyi fényes diadal után, lépésről-lépésre az ellenséges túlerő kezére került, egyre jobban sápadozni kezdett Rákóczi szerencsecsillagának fénye. S amikor egy hideg februári napon kibújdosott az országból s lába utoljára érintette a magyar földet, egyúttal saját földjét, rohamosan fogyni kezdett legendás alakjának fénye és ereje. Megkezdődött a hányattatás messzebb, egyre messzebb a szilárd talajtól, csalóka reményektől ringatott, idegen hullámokon, hogy azok csak a Márvány-tenger partján törjenek meg, háborgásuk csak ott csendesüljön le reménytelen, monoton morajjá.

Ha a föld ilyen integráns alkotó eleme volt Rákóczi szabadságharcának, bizonyára nem véletlen az sem, hogy ez a felkelés el sem képzelhető a föld népének, a szegény parasztságnak részvétele nélkül. A magyarságnak, egész története folyamán, alig volt nagy megmozdulása ezen kívül, amely a népesség hasonlóan széles rétegeit gyűjtötte volna lelkesedésre. S nem csupán azért sereglett a szegénység a fejedelem zászlai alá, mert terhei könnyítését remélte tőle. Nem is csak azért tartottak ki mellette hűségesen a nép fiai, mert látták, hogy ő hitet tesz mellettük, érezték, hogy ő soha nem tapasztalt sze-

retettel veszi kezébe sorsukat.³ Mindezen túl jelentős súllyal esett latba az a körülmény, hogy a kurucoknak nem kis része magának Rákóczinak a jobbágyai közül került ki. Közülük való már az első mozgolódó: Tokaji Ferenc, a regéci hajduhadnagy s hat évre rá Esze Tamás, a tarpai jobbágy is. És csakhamar követik őket sűrű sorokban a Rákóczi-jobbágyok ezrei, a munkácsi ruthénektől kezdve a lednicei tótokig és a diószegi oláhokig.⁴ Ezek a földhözragadt, szegény emberek természetes urukat, parancsolójukat látták Rákócziban és önfeláldozó hűséggel, késői szemlélő számára szinte megfoghatatlan ragaszkodással követték. Attól fogva, hogy a fejedelmet a magyar határon munkácsi jobbágyai könnyelábadt szemmel, hódoló szeretettel fogadták s megvendégtették a föld ajándékaival: hússal, kenyérrrel,⁵ valamennyiük sorsa elválaszthatatlanul összefonódott uruk, vezérük sorsával. Osztottak vele jóban, rosszban, amíg csak a fejedelem árván nem hagyta őket, szétosztván ecsedi uradalmának marháit ottani jobbágyai között⁶ s így utolsó cselekedetével is az ő javukat szolgálva. S amikor a kismajtényi mezőn, megint csak Rákóczi-birtokon, letették a fegyvert, olyan kifosztva és tönkretéve álltak ott, akár kibujdosott gazdájuk.

Az a hatalom tehát, amely a nagy Rákóczi-uradalmak birtokában rejtett, s az a katonai erő, amit népességük jelentett, egykép támasza volt Rákóczinak s rajta keresztül hathatós tényezője az egész szabadságharc meggyökerezésének és elterjedésének. De mindebben még nem merül ki a Rákóczi-birtokok általános, nemzeti jelentősége. Nem lekcinsyilendő harmadiknak az a szerep sem, amely e gazdag uradalmaknak mint a felkelés anyagi erőforrásainak jutott. Eltekintve attól, hogy a kuruc hadak sokszor ütöttek táborra rajtuk s kaptak ott maguknak eleséget, lovuknak fűvet, abrakot, számtalan adatunk van arra, hogy ezek az uradalmak bőségesen kivették részüket a távol harcoló seregek élelmezéséből, ellátásából is. A fejedelem magánbirtokain «nagy szaporasággal» süttette a kenyeret a hadaknak,⁷ szüntelen küldözgetett innen marhát, élelmet,⁸ bort,⁹ ruhára valót¹⁰ a táborokba. És folytonosan a felkelés ügyét szolgálták Rákóczi gyöngyösi mészárosai, a munkácsi és hernádnémeti nevezetes malmok, a tokaji, tállyai, főnyi, ardói serfőzök; nem a fejedelemnek magának, hanem a szabadságharc céljaira dolgoztak az ő híres munkácsi tímárjai, munkácsi, szerencsi szűcsei, munkácsi és puchói posztósai, munkácsi szabói és varrói, pataki gombkötői és a többiek mind.¹¹

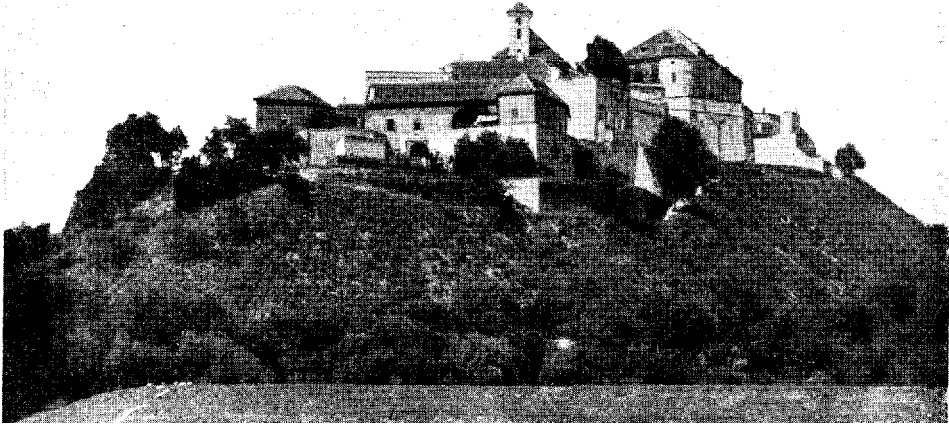
Színtelen való volt az ő gondoskodása jó kurucok felől. S egyébként sem vonta el soha birtokai jövedelmét a közös célok szolgálata elől: épp úgy a felkelés ügyének voltak azok az eszközei, mint a labancok elkobzott jószágai vagy egyéb kincstári javak. Különösen a mozgalom első öt évében jutott nekik fontos szerep, amikor a szabadságharc céljaira még nem szedtek adót.¹² Az aranyat érő tokaji borból 1000 hordónak az árát szentelte a felkelés ügyének, s ha arról volt szó, hogy egy külföldi uralkodót vagy diplomatát megnyerjenek maguknak, mindig készen állt nála a tokaji bor, mint ennek a célnak kitűnő eszköze.¹³ A szőlőművelés¹⁴ és általában a mezőgazdaság fej-

val a jezsuitákra hagyta: még a kis Ferencnek rendelt szentmiklósi uradalmat is megterhelte 10,000 írttal a Pazmaneum javára.¹⁹ 1680-ban pedig új végrendekezést tett nővérének: Lupstowsky Hedvignek és gyóntatójának: Kis Imre jezsuita páternek a befolyása alatt, akik folytonosan izgatták menyét: Zrínyi Ilona ellen. Úgy határozott, hogy ha menyé előző végrendeletét ki akarná játszani, a szepesi kamara azonnal foglalja le a borsii és munkácsi jószágokat, jövedelmük legyen a jezsuitáké s a két árva csak 50,000 firt-on válthassa vissza azokat. Nyíltan meg is mondta, hogy «ob Helenae Zrínyi alienum animum» tesz ilyen rendelkezést. Ez azonban nem lépett életbe,²⁰ bár Kis páter azzal fenyegetőzött, hogy Zrínyi Ilona, ha nem vigyáz, «jószágát elveszti». De azért a munkácsi kincsekből vitt magával «temetési költség» címén, ugyanakkor, amidőn Zrínyi Ilona kénytelen volt anyósa temetésére 3500 firt-ot kölcsönkérni Marin Istvántól, ezért neki hét tokaji szőlőjét lekötöni s kamat fejében évente 20 hordó tokaji bort ígérni.²¹ Ettől fogva azonban az özvegy, nemsokára Thököly Imréné, féltő gonddal vigyázott gyermekei örökségére. Szükség is volt erre az örökösre: Apafi Mihály, aki még jobban értett a birtok-konfiskációhoz, mint egykor I. Rákóczy György, Báthory Zsófia halálának hírére azonnal felkészült Ecsed elfoglalására, ám tervének nem lett foganatja.²²

Sajnos azonban, ez a gondoskodás nem tarthatott sokáig: Thököly felkelése nyomában ott járt a pusztulás, nem hiába tartotta végzetesnek anyjának vele való házasságát Rákóczi Ferenc.²³ Patak, Regéc várába már 1685-ben bevette magát a német sereg s háromévi dicsőséges küzdelem után elesett az utolsó végvár: Munkács is. A kapituláció szövege azonban kimondta, hogy «minden ingatlan jószágok, az minemű állapotban most a kamara kezénél láttatnak és vadnak, ... az árváknak visszaadattatnak», akárcsak az ingóságok.²⁴ Az elkobzástól megmenekedett tehát a nagy Rákóczi-örökség, #mindamellert a vár átadása alkalmával ebek harmincadjára jutottak a féltve őrzött kincsek s nem jártak sokkal különben a birtokok sem.²⁵ A birtokok élére rendelt Klobusiczky Ferenc még 1688-ban kiszállt, összeíratta a jószágokat s a munkácsi uradalomba beolvasztotta a szentmiklósit és a dobronyit.²⁶ De a birtokok kezelését meglehetősen elhanyagolták; ebben a tekintetben éppúgy az újdonsült gyám: Kollonics érsek akarata volt a döntő, mint az árvák egyéb ügyeiben. Most aztán igazán árvaságra jutott a két gyermek: mint ismeretes, elszakították őket anyjuktól s a kis «Ferkő»-t a neuhausi jezsuita kollégiumba dugták.

Kollonics rajta volt, hogy a gyámságnak valami hasznát lássa s azon mesterkedett, hogy az ifjú Rákóczi jezsuitává legyen, s így a nagy Rákóczi-örökségre a bécsi udvar rátehesse a kezét. Hasonló tervei voltak Juliannával is, érthető hát haragja és nem éppen gyöngéd eljárása vele szemben, amikor az ő tudta nélkül házasságra lépett Aspremont Károly Gobert gróffal (1692). Ezzel azonban már megtört a jég: Aspremonték nem rejtették jogaikat véka alá s felléptek a Rákóczy-örökség leánygyedére való igényeikkel. De a

bíborosnak sikertilt a dolgot elodázni azzal, hogy Rákóczi Ferenc nagykorúságáig semmiféle osztozkodásról nem lehet szó. Nem használt itt a pereskedés sem az ő hatalmával szemben.²⁷ Igaz, hogy Rákóczi Juliánna kissé elvetette a sulykot: nemcsak örökrészét követelte, hanem a gyámságot is öccse felett, s hogy annak nagykorúságáig ő kezelhesse a birtokokat. Kollonics mindjárt készen volt a válasszal: nő a gyámságot nem követelheti, a családi írásokat nem őrizheti s még kevésbé lehet a birtokok kezelője; Munkácshoz,

A munkácsi vár.

Patakhöz, Tokajhoz és Regéchez pedig a leányágnak semmi joga, mert azok csak fiágon örökös Rákóczi-jószágok.²³

Ezzel szemben hiábavalónak bizonyult Aspremontéknak minden erőfeszítése, hogy kézbe kaphassák örökségüket. Más kivezető út nem kínálkozott, mint magát a fiatal Rákóczi Ferencet bevonni a dologba s rávenni az atyafiságos osztozkodásra. Aspremontnak nagynehezen sikerült is kijárnia, hogy sógorát a király feloldja a gyámság alól s Prágából Bécsbe hívassa. Négy év után meg is történt a testvérek között a várva-várt viszontlátás, s amint Juliánának sikerült öccsét megnyerni a maga és az osztozkodás számára, Kollonics lába alól egyszeriben kicsúszott a Rákóczi-örökség talaja. Nem használt haragja és fenyegetőzése, sem pedig Voglmayer ausztriai jezsuita rendfőnök tiltakozása s hivatkozása Báthory Zsófia koholt végrendeletére: a jezsuiták

örömmel elfogadtak a követelt 100,000 tallér helyett 15,000 frt-ot, Lipót pedig elrendelte, hogy a gyámság letelvé, a birtokokat át kell adni az örökösöknek s azok addigi kezelői, Kollonics kivételével, számoljanak el. Novemberben pedig újra kimondta, hogy a fi- és leányágot egyformán illető makovicai, nagysárosi, szerencsi és ónodi uradalmakat az ingókkal együtt fel kell osztani a testvérek között s Ferenc részét nagykorúságáig egy jószágkormányzó igazgassa; sőt felosztandó köztük Dobrony, Helmec, Dobóruszka, Borsi, Gyarmat, Csetnek, Lednice és a hegyaljai szőlők is, amelyek jogi természete még nem volt véglegesen tisztázva. Ellenben Munkács, Patak, Tokaj és Regéc Ferenc nagykorúságáig maradjon osztatlanul.²⁹

Nagyjelentőségű volt ez a királyi határozat, mert véget vetett az áldatlan kamarai gazdálkodásnak, metynek folyamán a birtokok bizony siralmas állapotba jutottak, ámbár a végső elszámoláskor még Kollonics volt az, aki 5483 frt-ot követelt. Rákóczi csak másfél év múlva győződhetett meg uradalmi állapotáról, mert a király olaszországi útra küldte s birtokai kezelésével — Kollonicsot mellőzve — gr. Batthyány Ádámot (a későbbi horvát bánt) bízta meg.³⁰ De Aspremonték, úgy látszik, sürgették az osztozkodást és a fiatal Rákóczi — részben nagylelkűségéből, részben tán nővéreinek nem éppen önzetlen rábeszélésére — elhatározta, hogy az örökségből nem a törvényes leánynegyedét adja ki neki, hanem ingót, ingatlant egyformán megfelezz vele, értvén ezt egyelőre azokra a jószágokra is, amelyek jog szerint csak a fiágot illetnék. Az ingó örökség megfelezése már 1693. januárjában megtörtént, amikor azt végre sikerült megszerezni Kollonics kezéből.³⁷ Az uradalmak kettéosztását azonban Rákóczi már nem várhatta meg, megbízott nővéreben s közösen kiküldték Megyery Gábor főprefektust a jószágok összeírására. A megf élezést azután ennek alapján egy ítélmester közbejöttével Juliánná és férje maguk intézhették el.³²

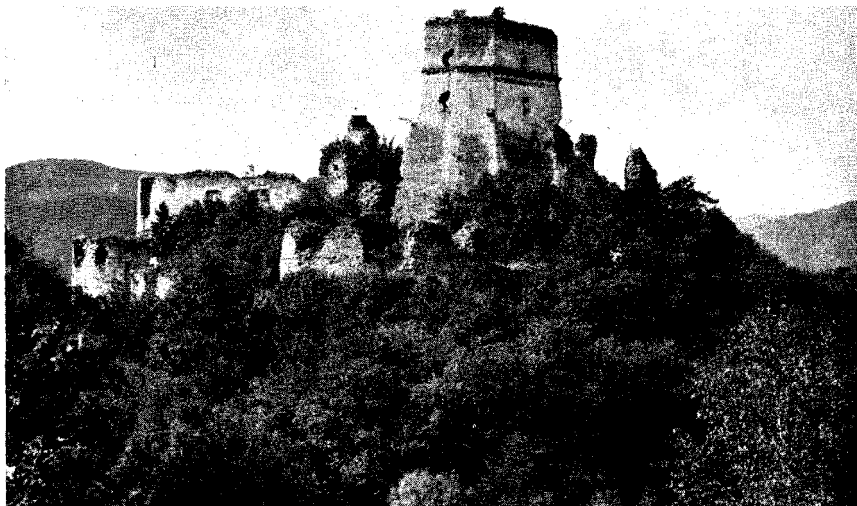
Aspremonték csakhamar el is indultak a magyarországi birtokokra, sorra bejárták azokat s az összeírások alapján aztán 1693. október 30.-án a nagysárosi kastélyban megtörtént az osztozkodás. A kincstár ugyan már eleve tiltakozott jogainak veszélyeztetése miatt, de ez nem akadályozta meg Szirmay Istvánt, gróf Csáky István országbíró ítélmesterét abban, hogy uradalomról uradalomra (beleértve a négy nagy vitás birtokot is), ezen belül faluról falura haladva, sőt sokszor még a jobbágy telkeket is részletezve, ketté ne ossza a birtokokat.³⁵

Vegyük csak sorra ez osztozkodás nyomán, miből is állott ekkor a legenda Rákóczi-vágyon ingatlan része. Persze ez a seregszemle csak megközelítő pontosságra tarthat igényt; aki ismeri az egykorú összeírásokat, tudja jól, hogy alig van köztük kettő, amely fedné egymást: egyikben több, a másikban, kevesebb község szerepel, az egyikben egy, a másikban más uradalomhoz tartozik ugyanaz a helység, s amelyik az egyikben még község, az a másikban már gyakran elhagyott, puszta stb.³⁴

Valamennyi Rákóczi-uradalom között sorban a legelső: a központi fekvésű Sárospatak. A pataki várhoz Nagypatak, Tolcsva és Újhely mezővárosok, Bányácska, Csernahó, Erdőbénye, Kispatak, Petrahó, Kistolcsva, Kistoronya, Vámosújfalú és Végardó községek, Hotyka és Kovácsvágás részbirtokok tartoztak. (Zemplén megyében.)³⁵

Követi ezt a hozzácsatlakozó tokaji uradalom, a legértékesebb valamennyi között, hiszen itt terem a legjobb bor s pl. a tarcali Szarvas-szőlő egymaga 100.000 frt-ot ér. Tartozékai: Bodrogkeresztúr, Tarcal és Tokaj városok (utóbbi várral), Balsa, Bércei, Berzék, Gáva, Karád, Timár, Tiszaladány, Tiszatarján és Vencsellő községek, Lök, Paszab és Rakomaz részbirtokok, Búd és Szabolcs puszták.³⁶

Tovább Abauj megye felől a harmadik testvéruradalom: Regéc csatlakozott. Hozzá tartoztak: a regéci és tállyai vár (utóbbi már csak rom), Szántó, Tállya és Telki-

Makovica várának romjai.

bánya városok, Baskó, Fóny, Horváthi, Komlóska, Marcinfalva, Mogyoróska (másként Sándorfalva), Felsőnovaj, Regécke, Szentannafalva, Szikszóújfalú, Alsóvadász, Vilmány, községek, Alpár és Kér részes falvak, Rátka-puszták.³⁷

Délnyugat felé a szerencsi uradalom folytatta a Rákóczi-birtokok sorát. Állott Liszka, Mád és Szerencs mezővárosokból, Fejértó, Hernádnémeti, Alsó- és Felső-Megyaszó, Ond, Pthügy falvakból, Legyesbénye és Szada részbirtokokból, Bázi, Harkány, Kak, (Sissár) és Zoníbor pusztákból (ugyancsak Zemplén megyében).³⁸

Testvéruradalma ennek az ónodi: Ónod vár és város, Túr mezőváros, Belső- és Külső-Bölcs, Nagycsécs, Ernőd, Hidvég, Kesznyéteny, Alsóluc, Roff és Szederkény községek, Aranyos, Ládháza, és Nyék részes falvak, Abony, Csegeszeg, Gyanda, Gyömrő-Alsókemej, Felsőluc, Mályi, Alsó- és Felső-Vata puszták. (Borsod és Szolnok megye.)³⁹

Még tovább, már Heves és Szolnok megyében terült el a debrői uradalom. Hozzá-

tartoztak: egy-egy rész Gyöngyös, sőt Kecskemét és Kőrös városából is, Ballá, Bál-püspöki, Bod, Bodony, Debrő, Derecske, Kály, Párád, Kis- és Nagy-Rhéde, Tótfalu, (Ville) falvak, Félfa, Kál-Lógó, Kisköre, Kömlő, Lak, Nagyút, Nyársapáti, Petri, Tetétlen, Varsány és Vezseny puszták.⁴⁰

Debrőtől északra, Nógrád, Gömör, Torna és Borsod megyében terült el a hatalmas esetnek—ser ke—derencsényi uradalom. Állt részbirtokokból Csetnek, Dobsina és Pelsőc városában, továbbá Balog, Baraca, Bárcika, Barna, Béna, Berdárka, Bisztró, Cserencsény, Csorna, Derencsény, Bsztény, Feled, Gecel, Gencs, Gerlice, Gesztéte, Hankova, Magyar-Hegymeg, Ispánmező, Ivány, Kacola, Kaza, Kazinc, Kerekgede, Kiete, Királyi, Krokova, Kuntapolca, Lehota, Fekete-Lehota, Lekenye, Lipóc, Lukovistye, Majom, Ohtina, Ormos, Fekete-Patak (vagy Kolubárka), Perkupa, Pétermány, Petri, Pogony, Alsó- és Felső-Pokorágy, Polom, Poloszka, Poprocs, Ratkó, Redova, Rekenye, Rester, Felső-Sajó, Sajó-Ivánka, Sajó-Keresztúr, Sajószentpéter, Serke, Simonyi, Szalóc, Szelce, Szele, Szentkirály, Sziny, Kis-Szlabos, Szuha, Kis- és Utas-Terenye, Újfa, Újvásár (vagy Ribnik), Vadna, Várbóc, Velezd, Zdichava községekből, ill. részbirtokokból, végül Arnót, Bessenyo, Dobodér, Feketefüz, Harnóc, Jósfa, Kalapáth, Kelecsény, Kesény, Kisfalud, Korotnokardó, Kőszeg, Lehivölgy, Lenke, Lóc, Meszes, Monosza, Mucsony, Nyilas, Pelsőcardó, Pincehely, Rakaca-Szend, Szalonna, Szentmárton, Szilice és Felső-Zsolca pusztákból.⁴¹

Ez a hármasság egyébként nem fordul elő az osztzkodás során, mert az mindvégig osztatlan maradt a testvérek között, akárcsak a felsővadászi, amelyet itt szintén csak a teljesség kedvéért sorolunk fel. Állt Edelény, Selyeb, Felső-Telekes és Felső-Vadász községekből, Balajt, Alsó- és Felső-Gadna, Kupa, Felső-Monaj, Szakácsi és Széplak részbirtokokból, Irota, Nyilas és Sáp pusztákból Abauj és Borsod megyében.⁴²

Északra, Sáros megyében két hatalmas testvér-uradalom terült el: a nagysárosi és a makovicai. Előbbihez tartozott Nagysáros városa, Hankóc, Hankvágás, Hradiszka, Kozsánka, Kucsín, Megye, Némethfalva, Porubka, (Satkovec), Zsetek falvakkal, Máthévágás részbirtokokkal és Retke pusztával.⁴³

A hatalmas makovicai «hercegség» pedig a következőkből állt: Makovica vára, Zboró városa, Andrevágás, Bártfaújfa, Belejóc, Benedikóc, Belovezsa, Bicharo, Bisztra, Bodruzsál, Brezovka, Bukóc, Cigelka, Cigla, Csarnó, Csermina, Dobroszlava, Dolhonya, Dricsna, Dübina, Dubova, Duplin, Fias, Fricska, Gaboltó, Gavranec, Gribova, Hazslin, Hrabóc, Hrabovcsik, Hosszúrét, Hunkóc, Hutta, Jedlinka, Alsó- és Felső-Jedlova, Jurkovolya, Kecskóc, Kerektrét, Komaróc, Alsó- és Felső-Komarnik, Komlós, Korejóc, Kozsuhóc, Krejna, Krejna-Polyána, Krucsinec, Kruzlova, Kurava, Kurima, Kurinka, Kapissova, Lodomér, Lipova, Medvedzsa, Mérgeska, Mesztiszka, Mirollya, Alsó- és Felső-Mirossó, Mlinaróc, Niklova, Olsavka, Ondavka, Alsó- és Felső-Orlich, Ortutova, Petrova, Pikra, Alsó- és Felső-Piszana, Alsó- és Felső-Polyanka, Alsó-Psztrina, Polyakóc, Potoka, Porubka, Radoma, Rakovec, Regettő, Rosztoka, Rovna, Sarbova, Sapinec, Scsavnik, (Sassova), Semetkóc, Smilna, Sztaskóc, Szobos, Sztebnik, Stofuro, Sztrocsin, Szucha, Szvidnicska, Alsó- és Felső-Szvidnik, Tissinec, Alsó- és Felső-Tvarozsca, Váradka, Vagrinyc, Vapenik, Viskóc, Vladicsa és Viszlova falvak, Kuhtóc-pusztá.⁴⁴

A sárosmegyei birtokoktól Patak felé az ősi zemplénmegyei s az upori jószágok meg a borsii uradalom falvai vertek hidat. Álltak pedig a következő helységekből: (Abara), Aranylábú Bányácska, Bánóc, Nagybári, Borsi(szer), (Kis-Bósva), Csörgő, Füzesér, Imregh, Istáncs, Izsép, Körtvélyes, Morva, Rákóc, (Alsóregmec), Nagytorony a és Upor, továbbá Sókút-pusztá.⁴⁵

Borsihoz csatlakozott, ugyancsak Zemplén megyében, a (király)-helmei uradalom. Királyhelmei városán kívül Kis-Géres, (H)ricse, Nagy-Rozvágy, Semjén helységek és Gerepcse-pusztá tartoztak hozzá.⁴⁰

Innen már nem volt messze az óriási munkácsi uradalom, amely az idők folyamán magábaszívta a szentmiklósi és dobronyi uradalmat is. Város csak négy tartozott hozzá:

Bereg, Beregszász (részben), Munkács és Vári, de falvainak száma légió: Kis- és Nagy-Ábrahámka, Kis- és Nagy-Ábránka, Almamező, (Nagyalmás), Ardánháza, Bábafalva, Bablyuk, Balásfalva, Ballusfalva, Bartháza, Kis-Belebele, Beregóc, Bereg-Újfalu, Bila-

Sáros megye térképe (Pucker Andrásról. (Eperjes, 1733.)

szovica, Kis-, Nagy- és Új-Bisztra, Boboliska, Borszucsina, Kis- és Nagy-Bresztó, Brusztópataka, Bukóc, Bukovinka, Csabinfalva, Csalánfalva, Csap, Csernelő, Csetfalva, Dávidháza, Delegánfalva, Deskfőfalva, Dickovica, Kis- és Nagy-Dobrony, Kis- és Nagy-Dobrovica, Dragabartfalva, Drahusóc, Dubinafalva, Dunkófalva, Duszina, Kgereske, Fedeles-

falva, Feketepatak, Fogaras, Gálfalva, Gát, Gévéfalva, Gorond, Nagy-Guth, Hankovica, Hátmeg, (H)lubokapataka, Holubina, Alsó- és Felső-(H)rabonica, Hribóc, Hukliva, Iglenc, Kis-Ilosva, Isnyéte, Ivacsókófalva, Nagy-Iványi, Izvor, Jalova, Jánosi, Jobovica, Kajdanó, Kanora, Karitovica, Kelemenfalva, Kendereske, Kerepec, Kicsorna, Kimsor, vagy Timsor, Klastromfalva, Klusókófalva, Kockaszállás, Kocsova, Kotilnica, Kölcsin, Kőrösfalva, Krajna-Martinca, Kustánfalva, Kutkafalva, Laturka, (Lauka), Lázár-pataka, Kis- és Nagy-Leányfalva, Lécfalva, Kis- és Nagylohó, Lokova, (Lusinka), Kis- és Nagy-Lucska, Makária, Medence, Medvezsa, Kis-Melnicsna, Miskarovica, Kis- és Nagy-Mogyorós, Munkácsújfalu, Nelipina, (Nyiresfalva), Obiász, Olenova, Oroszvég, Papfalva, Papyörgyfalva, Paskovica, Paszika, Paulova, Pereszirova, Petrusovica, Plávia, Ploszkó, Ploszkina, (Pisztránháza), Ploszkinovica, Podhering, Polyána, Prekreszna, Pudpolóc, Puznyákfalva, Rákos, Ramocsafalva, Remete, Repede, Romanóc, Kis-, Nagy- és Új-Rosztoka, Roszos, Rozgyila, Runafalva, Ruszkóc, Sarkad, Serbóc, Szkotárszka, Sztánfalva, Sztrabicsó, Szvalyuka, Szaszuka, Szerencsfalva, Szolocsina, Szentmiklós, Szidurfalva, Szolyva, Szuszkó, Sztrojna, (Taddefalva), Talamás, Kis-Tibava, Nagy-Tibava vagy Busicsna, Tissova, Tiszabecs, Tisza-Újlak, Tőkés, Uklina, Vaklesfalva, Verbiás, Verecse, *Alsó- és Felső-Verecke, Alsó-Visnice vagy Selesto, Felső- és Kis-Visnice, Volóc*, Vorotnica, Vulsinka, Zagyliszka, Zavadka, Závidfalva, Zbunya, Zimbrillefalva, Zsdenova. Részbirtokok: Bucsu, Nagymuzsaly és Szeregnye. Puszták: Csertesfalva, Hunkóc vagy Ilkófalva, Ilinova, Kis-Iványi, Nagy-Melnicsna, Koziva, Hercfalva, Izdemér, Ivánfalva, Kornapataka, Mocsárka, Mucsánfalva, Ökörmező, Kis-Szvalyóka, Svatec-falva, Suszkó-pataka, Szlopkófalva, Szundakovica, Trojánfalva, Trosztyanica.⁴⁷

Ezzel szemben a dobó-ruszkai uradalom csak pár faluból: Bező, Dobó-Ruszká és Zahár és pusztából: Pinkóc, Radies állott (Ung megyében).⁴⁸

Viszont megint őríási, négy (Szatmár, Szabolcs, Bereg és Közép-Szolnok) megyére kiterjedő uradalom volt az ecsedi. Ebben az időben Báthor, Nagy-Ecsed, Misztótfalu, Tarpa és (részben) Fejér-Gyarmat városok, Nagy-Ar, Börvély, Dob, Kis-Ecsed, Fábiánháza, Géberjén, Gilvács, Görbed, Kálmánd, Király-Daróc, Lúgos, (Mákra dűlővel), Kis- és Nagy-Majtény, Mérk, Nyíradony, Kis-Sikárló, Szaniszló, Szentmárton, Szentmiklós, (Kis-Szer), Tagy, Terem, Töketerebes, Vállaj és Zsarolyán községek, Apa, Kis-Ar, (Aranyos-Meggyes), Avas-Felsőfalu, Avas-Újfalu, Baromlak, Borhéd, Busák, (Domahida), (Encsencs), Gyulaj, Iloba, Jármí, József háza, Kányaháza, Komorzán, (Lápos-B anya), Mánd, Mátészalka, Matolcs, Monostor, (Nyír-Csaholy), Nyíregyháza, Ökörítő, Parlag, Pilis, Pócs, Porcsalma, Sebespatak, Nagy-Sikárló, Tartóc, Tivadar, Tunyog, Túrvékonya, Újváros és Vasvári részbirtokok, Bártfalva, Kis-Piricse, Radvány és (részben) Cserkész, Macsa, (Szentmiklós) puszták tartoztak Ecsed várához. De korábban, a Báthoryak és a Rákóczy Györgyök idején még egy egész sereg helységet számláltak ide, de ezek azóta idegen kézre jutottak. A Károlyiak 1778-as adománylevelé, amely feljogosította őket Ecsed elidegenített tartozékainak visszaváltására, 88 ilyen helységet, ill. pusztát sorolt fel, jelölül 'annak, hogy az ecsed-gyarmati uradalom birtoktörzse erősen megfogyatkozott az idők folyamán.⁴⁹

Ez utóbbiak között egyébként több olyan község neve szerepel, amelyek eredetileg az Ecseddel délről szomszédos tasnádi uradalomhoz tartoztak (Közép-Szolnok, Bihar és Kraszna megyében). De amikor ennek Erdély felé néző részei lassankint idegen birtokba jutottak, a megmaradt északi falvakat gyakorta emlegették az Ecsedhez adózók között. Addig Felső-Ábrány, Bajom, Bártfalva, Csög, Déda, Kéc, Kegye, Nagy-Pácai, (Szakácsi), Széltartó, Szoldobágy és Tasnád községekből, Magyar- és Oláh-Csaholy, Csán, Dezsér, Genyéte, Gyöngy, Hatvan, Kávás, Kisfalud, Pér, Szentkirály, Tasnád-Szarvad, Újnémet, Úszató és Zölcsé részbirtokokból állt.^{49 a}

Egészen hasonló volt a Hajdú- és Bihar megyében szétszórta pocsaji uradalom sorsa: északi részeit 1700 táján Tokajhoz csatolták, mert a déliek idővel mások birtokába jutottak. Eredetileg (részben) Pocsaj városa, Almamező, Farkaspataka, Henkeres, Kotiglet,

Mérág, Püspökladány és Téglás községek, Hosszúpályi, Mihálydi, Monostoros-Pályi, Nádudvar és Szovát részbirtokok, Bánk, Bököny, Rác- (vagy Új-) Fehértó, Hort, Udvari és (részben) Tedej, Zelemér puszták tartoztak hozzá.⁵⁰

A szomszédos székelyhíd-diószegi uradalom tartozékait (Diószeg és Székelyhíd városok, Alsó- vagy Vödrös-Ábrány, Albis, (Csokaly), (Egyed), Esztár, Hegyköz-Pályi, Jákó-Hodos, Kakát, Kiskereki, Koly, Mihályfalva, Monospetri, Nagyléta, Ottomány, Semjén, Szentimre, (Tulogd) és Vámos-Béres falvak, Óláh-Csatár, Gyapoly, Jankafalva, Kerekegyháza, Sárfő és Véd puszták) pedig ekkor már csaknem teljesen idegenek bírták.⁵¹ Hasonló volt a helyzet a délebbre, ugyancsak Bihar megyében fekvő sólyomkő-élesdi uradalom esetében is. Állt eredetileg Bánlaka, Brátka, Cigányfalva, Csarnóháza, Dámos, Élesd, Eösi, Feketepatak, Magyar-Kakucs, Kiskopácsél, Alsó- és Felső-Kövesd, Lok, Lórév, Magyar- és Oláh-Lugos, Alsó- és Felső-Pestes, Rekezd, Rév, Révelő, Sólyomkő Tankófalva, Tinód, Tütös falvakból és Dobricson, Eörvénd, Kabaláspatak, Krajnikfalva, Ravaszlik, Sonkolyos, Szászfalva és Szurdok részbirtokokból.⁵²

Világosan látható, hogy amint Erdély felé közeledünk, a Rákóczi-uradalmak tulajdon- és birtokjoga között egyre nagyobb lesz az űr s — mint látni fogjuk — teljes lesz a szakadás, mire Erdélybe érünk. Az Erdély és Partium határán, Kraszna megyében fekvő, somlyó-krasznai birtoktestet, amelyhez az 1660-as években Báthory Zsófia még nyugodtan számíthatta Somlyó városát, Bagos, Baksa, Ballá, Baromlak, Egrespatak, (Hegymeg), Hosszúaszó, Kraszna, Maron, Pecsely, Varsók községeket, Bagolyfalva, Ballaháza, Alsó- és Felső-Bán, Bogdánháza, Bóján, Boronamező, Bucsum, Csehi, Csiszér, (Diósad), Füzes, (Goroszló), Györgytelek, Alsó- és Felső-Gyümölcséses, Hidvég, Alsó- és Felső-Jáz, Kárásztelek, Kerestelek, Perecsen, Széplak, Szoros, Tótfalu, Túsza, Újlak, Újvágás, Magyar- és Oláh-Valkó, Zovány részbirtokokat, — 30—40 év múlva már Bánffy György gr. birta zálogjogon.^{52a}

Hogy egyébként a Rákóczi-birtokok idegen kézre jutásában nem Erdély közelsége volt a döntő, hanem a középponttól, a Hegyaljától való nagy távolság, mutatja a lednicei uradalom példája. Ez a Lednice és Puchó városokból és Alsó- és Felső-Breznice, Dohnán, Dubkova, Horenic, Ilirisce, Krassov, Láz, Liza, Lehotka, Mostice, Nimnice, Rovnye, Sztrezenic, Zabok, Zbora részbirtokokból álló kis uradalom⁵³ oly nagy társtalanságban feküdt Magyarország északnyugati szélén, Trencsén megyében, amióta I. Rákóczi Ferenc elvesztette trencsényi birtokát, hogy azt két árvájának célszerű volt elzálogosítani. Akkor pedig már nem sok hasznát látta Lednicének a fejedelem, mire a Thökölytől örökölt felvidéki jószágok áthidalták a közte és Csetnek között tátongó távolságot.

Thököly ugyanis 1705.-1 végrendeletében mostohafiára hagyta Árvát, Zsolnát, a lietavai (1 város, 26 község), likavai (2 város, 21 község) és késmárki (1 város, 22 község és részbirtok eredetileg) uradalmat a styavnikai kastéllyal együtt, továbbá Küküllő kivételével erdélyi birtokait, amelyek mibenlétéről maga is alig tudott valamit. Ugyancsak Rákóczira maradt az 1707-ben magtalanul elhalt Erdődyné Rákóczy Erzsébet vagyona: a makovicai, nagysárosi, sze'trencsi, ónodi és deprői uradalmak fele (amit már fentebb felsoroltunk) és a barsmegeyi Kistapolcsány.⁵⁴

Végezetül meg kell még említenünk a lengyelországi jaroslwi uradalmat, amelyet XIV. Lajos vásárolt Szobieszka Mária lengyel királynőtől 800,000 livres-ért a fejedelemnek. Rákóczinak egész felkelése alatt gondja volt erre a birtokra, ha egy része idővel zálogba került is. Hogy hatalmas uradalom lehetett ez is, mutatja az a körülmény, hogy a szabadságharc leveretése után 800,000 ft-ot ígért érte Sienyawsky hercegnek.⁵⁵

Fárasztó volt ez a seregszemle, de csak így lehet fogalmunk a Rákóczi-árvák roppant örökségéről. Ebben az időben kevesebb ugyan a község és több a pusztta, mint a Rákóczy Györgyök korában volt, de gazdasági és katonai szempontból egyaránt nagyjelentőségű terület még mindig. Már a

kettéosztás lényegesen csökkentette értékét azzal, hogy nem egész uradalmakat hasított ki a két félnek, hanem sokszor a községeket, pusztákat is megfelelte s ilyesformán a Rákóczi-birtokok sima, nyugodt tükre mozaikszerűen apró darabokra hullt szét. Rákóczy Zsigmond fejedelem óta nem érte ilyen nagy csapás a családi vagyon egységét; bizonyosra vehetjük, hogy ha az ifjú Rákóczi ismerős a helyzettel, a maga eszére hallgat s nem bizza másra a dolgot, semmiképp sem egyezett volna bele az ősi birtokok ilyen barbár szétszaggatásába. Nénjének nem volt elég érzéke a dolog iránt, örökségében nem látott egyebet jövedelmi forrásnál s elég volt neki az a tudat, hogy kétszerannyit örököl, mint amennyi megilletné — a többivel már nem törődött. Az első időben, úgy látszik, még öccse sem ismerte fel a birtokok igazi jelentőségét. Annyira Aspremonték hatása alatt állt, hogy még a birtokok elzálogosításában is követte példájukat. Már pedig Rákóczy Juliannát nem tünteti fel valami kedvező színben az a lendület, mellyel sorra zálogba adta azokat a birtokokat, amelyeket még csak az ímént kapott kézhez.

Így pl. már 1695-ben 2483 frt-nyi kölcsönt vett fel a tállyai Borkút szőlőre s a sárosi Petrova falura Sztankay Lajostól, ugyanitt Kurova falura 2000 frt-ot Keczer Andrásról (1696), majd Sajókeresztúrt 10,900, egész mxkDvicaí részét 31,000 frt-on az említett Szirmay Istvánnak zálogosította el, majd a szerencsi uradalmat is 30,000 frt-on Serényiné L.öwenstein Borbálának, ugyanekkor pedig Tarpa városát Absolon Dánielre írta. 1697-ben Vámosújfalut adta zálogba Janthó István szőlőinspektornak 4000 frt-on, miután szentmiklósi részét már átengedte öccsének 16,000 frt-ért. Követi ezeket 1698-ban az ecsedi uradalom elzálogosítása 10 évre gr. Bánffy Györgynek 50,000 frt-on, Nagymajtényé Károlyi Sándornak 8000 frt-on, 1700-ban Dubina falu felének s a kurimai serfőzőnek és korcsmának elzálogosítása Ulics Jánosnak 2000 frt-on, 1701-ben Hankóc, Porubka és Kozsán falvaké Keller Zsigmondnak 2000 frt-on s a még osztatlan pocsaji jószágoké Bossányi Sándornak 33,000 frt-on; 1702-ben Puchó, Dohnan és Hrabovka trencsénmegyei falvaké Moszticzky Györgynek 1000 frt-on stb.; végül 1703-ban még a borsii uradalmat is zálogba vetette Janthó Jánosnak 6 évre 20,000 frt-ért, Magának Rákóczi Ferencnek nem tudunk egyéb elzálogosításáról, mint mikor a Serkéhez tartozó Velezd, Vadna falvakat, Kaza, Kazinc és Ivánka részirtokokat írta rá 1694-ben Koós Istvánra. De néniével együtt annál több kölcsönt vett fel birtokaira a 90-es években: így Szada pusztá felére 4000 frt-ot Szirmay Istvántól; aztán Sajószentpéterre 2400 frt-ot Dóry Andrásról, aki azt Böltöky Páltól váltotta vissza; ugyanekkor a testvérek elzálogosították az osztatlan csetneki és lednicei jószágokat is, az elsőt Gyürky Pálnak 15,000, a másodikat Zichy Istvánnak 16,000 frt-on.^{5c}

Míg tehát Rákóczi Juliannának az osztozkodás csak arra volt jó, hogy birtokait megterhelhesse s a felvett pénzen vígan élhesse bécsi életét és* az alkalommal élt is mindaddig, amíg csak a szabadságharc ebben meg nem akadályozta, addig öccse 1694-től, nagykorúságától⁵⁷ kezdve erre már nem kapható. (Lednice újabb elzálogosítása Mattyasovszky László nyitrai püspöknek 1700-ban csak a régi zálog következménye s egyébként is kivétel, mert a többiből távol fekvő, nehezen kezelhető birtokról van szó.) Ez az év fordulót jelent életében: sógorának s a birtokait kezelő Batthyány Ádám grófnak ösztönzésére ekkor látogat el hat év után igazában először Magyarországra. Márciustól

júniusig járta birtokait:⁵⁸ nagyjelentőségű dolog, mert itt került először kapcsolatba a földdel, amelynek addig csak a jövedelmét látta. Lehetetlen, hogy ne érezte volna: Bécsből egy egészen más világba került. Lehetetlen, hogy eszébe ne jutott volna minden lépten-nyomon, hogy az a föld ősei fáradtságos munkával szerzett, sok dicsőséget látott földje — s ezzel szemben pusztulást, elhanyagolt gazdaságot, német katonaságot kellett látnia mindenütt. Szíve megdobbant, ha nevének s földjének dicső múltjára gondolt; vére, a büszke

A zborói kastély egy része.

Rákóczy-Báthory-Zrinyi-vér forrón lüktetni kezdett, ha a jelen nyomorúságain ütközött meg a tekintete.

Így születhetett meg a Rákóczi-birtokok talaján a jövő csírája. Legalább is az, hogy a birtokok zálogbaadása véget ért, arra mutat, hogy Rákóczi új életet akart kezdeni Magyarországon, immár hazája javára akarja gyümölcsöztetni szellemi és anyagi erőit. Persze, a nevelés gátlásaitól nem egykönnyű szabadulni, a munkácsi ostrom lelkesítő képeire ólomsúllyal nehezdednek a csehországi és bécsi emlékek. Tokaji lázadása a Wesselényi-összeesküvés véres árnyait idézi fel s Rákóczi menekül saját jobbágyai elől, akik vezérükké akarják tenni. Nem tudni, mennyire fakadt felesége és mások rábeszéléséből s mennyire szíve mélyéből az a gondolat, hogy ősi jószágait

ausztriaiakkal cserélje fel. A bécsi udvar persze ellenezte ezt a tervet, mert így örökre eltűnt volna a Rákóczi-birtokok titokban óhajtott elkobzásának reménye, másrészt meg nem is tudott volna kellő értéket cserében adni. Alig io év múlva már persze Rákóczi mosolygott, amikor roppant birtokaiért a leuchtenbergi hercegséggel s a legnagyobb csehországi kincstári uradalommal akarták kárpótolni.⁵⁹ De 1697-ben még másként vélekedett, talán a helyzet józan mérlegelése alapján. Akár belátta azonban az ifjú Rákóczi, hogy egy ilyen, kellően elő nem készített parasztmozgalom élére állni kész bukás, akár nem, *egy bizonyos*: Bercsényi barátságának kellett eljőnie, hogy az elvetett mag a napfényre törjön.

Annyit azonban bizvást feltehetünk, hogy Rákóczi fejében már birtokaira költözésekor megfordult a gondolat: mit jelent a Rákóczy Györgyök unokájának lenni. Már ekkor tudatára ébredhetett annak, hogy az ősi, roppant birtokokkal nagy köteleességek is járnak, s ha ezeknek lelkiismeretesen meg akar felelni, nénje példáját többé sem az absentismusban, sem az uradalmak elzálogosításában nem követheti. S bizonyára azt is meglátta már, — ha a testvéri szeretet el is hessegette ezt a gondolatot a fejéből — hogy igazán vétek volt a gyönyörű örökséget kettészabdalni s egyik felét néjének nem éppen gondviselő kezére bízni. Juliánna azonban nem volt könnyűszerrel kapható a rá nézve oly előnyös ideiglenes rendezés megváltoztatására. Látszik ez abból, hogy csak 1696-ban, két évvel Rákóczi nagykorúsítása után kezdték meg ebben az ügyben a tárgyalásokat, akkor is valószínűleg az érdekelt fiskus sürgetésére. Az 1696.-i bécsi szerződésben végre megkapta a fiág a maga jusát: Aspremontné teljesen átengedte öccsének a csak fiágon örökös munkácsi, tokaji, pataki és regéci uradalmakat, továbbá a felsővadászit, helmeцит, dobóruszkait és dobronyit is (amelyet Lorántffy Zsuzsanna végrendelete értelmében szintén csak a fiágot illeték) 100,000 tallér (azaz 150,060 ft) ellenében, aminek biztosítékaul Ferenc lekötötte 50,000 ft erejéig a borsii jószághoz való jogát (s ha ennek jövedelme az 50,000 ft 6%-os kamatával nem érne fel, upori, sőt ónodi birtokrészeit is), 60,000 ft erejéig Krdőbényét és 40,000 ft-ig szentmiklósi, podheringi és zborói részét, Tolcsvát és Vámosújfalut. Nagy eredmény volt ez is, mert ezzel Julianna végre lemondott sokat hangoztatott teljes egyenjogúságáról s megfogadta, hogy ha azt mégegyszer érvényesíteni akarná, köteles előbb 100,000 tallért letenni, vagy a fent említett birtokokat visszaadni.⁶⁰

Azonban nem azért voltak a prókátorok, hogy az ügy ilyen simán elintéződjék s Rákóczi Julianna sem volt az a természet, aki egykönnyen belenyugodott oly fontos állítólagos jogainak megrövidítésébe. Hivatkozott a korábbi feles osztzkodásra s kivitte, hogy az ügy választott bíróság elé kerüljön. Öccse volt olyan engedékeny, hogy a békesség kedvéért beleegyezett abba, hogy nénjéé legyen, amihez való jogát még ki tudja mutatni.⁶¹ Ezzel azonban csak hosszadalmas pereskedés veszedelmének tette ki magát. A fiscus, érdeke lévén, hogy a nyolc vitás uradalmat a nőág ne örökölhesse, azonnal

tiltakozott az új szerződés ellen s megakadályozta annak végrehajtását.⁶² Julianna most ez ellen protestált, de öccse most már a sarkára állt, kijelentette, hogy a nyolc uradalom az övé, mert Lorántffy Zsuzsanna teljes joggal rendelkezhetett saját hozományáról. Ilyen értelemben emelt szót a kiküldött bíróság előtt is, amelyet a király rendelt ki a testvérháború megszüntetésére.⁶³ Nénje azonban nem volt hajlandó magát ennek a fórumnak alávetni. Úgy látszik, tartott tőle, hogy alulmarad, hiszen a király is őt tekintette szerződés-szegőnek s vele szemben védőparancsot adott ki öccse számára.⁶⁴

Egyik oldalról a fiscus, másrészt az ügyvédek addig szították a tüzet, amíg a dologból per nem lett. Juliánna, a felperes — miután öccsét a vitás birtokokra vonatkozó dokumentumok bemutatására kötelezték — a korábbi közös birtoklásra való hivatkozással győztes is maradt mindkét fokon.⁶⁵ Öccse azonban a fiscus segítségével megakadályozta az ítélet végrehajtását, úgy látszik, teljes joggal, mert a bíróság működésében olyan gyanús momentumok voltak észlelhetők, hogy a kancelláriának kellett közbelépni a bírák pártatlansága érdekében.⁶⁶ Így aztán Juliánna tett ajánlatot a békés egyességre: követelte i. a munkácsi, pataki, tokaji és regéci jószágokból a leány-negyed, 2. a négy kisebb vitás uradalomból pedig az őt megillető rész kiadását, 3. a kiházasítást s 4. a jegyajándékot, 5. azt a 100,000 frt-ot, amelyet még Báthory Zsófia kölcsönzött fiának és 6. azt a 300,000 frt-ot, amit I. Rákóczy Ferenc Zrínyi Ilonára írt. De Ferenc — ebből is látható, hogy már nem úgy gondolkodott, mint régen — nem maradt adós a felelettel: 1. a nagy uradalomhoz a nőágnak csak a flag kihalta esetére van joga, akkor is csak zálogjoga; 2. a négy kis uradalom sorsát pedig Lorántffy Zsuzsanna végrendelete dönti el; 3. kiházasítás nem illeti nénjét, hiszen megkapta az ingók felét s éveken át élvezte a birtokok fele jövedelmét; 4. a jegyajándékot pedig már elvitte második házasságakor Zrínyi Ilona; 5.—6. sem a 100,000, sem a 300,000 frt-ot (amely különben is csak 50,000 frt) nénje nem követelheti.⁶⁷

Sok huzavona után 1699. szeptember 18-án kötötték meg Eperjesen, gróf Csáky István országbíró előtt a végső egyességet, 3000 arany bírságot róva ki már eleve arra, aki azt meg nem tartaná. Ennek értelmében a négy vitás uradalom a helmecivel és dobonyival együtt teljesen Rákóczi Ferenc tulajdonába megy át s azokhoz Julianna csak esetleges örökösödési jogát tartja fenn; Ferencnek jut Telkibánya is. A többi uradalom azonban marad az 1693-as osztozkodás szerint, a következő módosításokkal Juliánna javára: megkapja a makovicai uradalomból saját részét, amelyet öccse váltott vissza a zálogból s ugyanitt még Zborót (a papirosmalom nélkül), Orlichot és Pólyánkat; továbbá Bodrogkeresztúrt, öccsének borsii és upori jószág-részét Nagytoronyával együtt s a dobóruszkai uradalmat, végül négy tokaji és három tarcali szőlőt. Megegyeztek még abban is, hogy a dunántúli (Dombó és Henye), a horvátországi és az erdélyi jószágok visszaszerzési költségeihez közösen járulnak hozzá.⁶³

Mindezzel csak azért foglalkoztunk részletesebben, mert a továbbiak-

t. i. az elkobzás, illetőleg a nőág örökösödése szempontjából nem volt közömbös, hogy a testvérek hogyan osztozkodnak meg a Rákóczi-örökségen. Lásuk hát csak mégegyszer, mi lett az «illustris», illetve — a bécsi hivatalos nyelvben hovatóvább ezek a jelzők kerültek túlsúlyra — «notórius», «perduellis» Rákóczi tulajdona, mi volt az, amire 1701-től kezdve a fiscus rátehetette a kezét: Sárospatak, Tokaj, Regéc, Helmec, Munkács (Szentmiklóssal és Dobronnyal együtt) uradalma teljesen egészében, Ecsed és Felsővadász fele, Makovica, Nagysáros, Debrő, Ónod és Szerencs negyedrésze (1707-től ezeknek is a fele);⁶⁸ míg a serke—esetnek—derencsényi, székelyhíd—diószegi, tasnádi, sólyomkői, pocsaji, somlyói és lednicei uradalmak oszlatlanul maradtak.

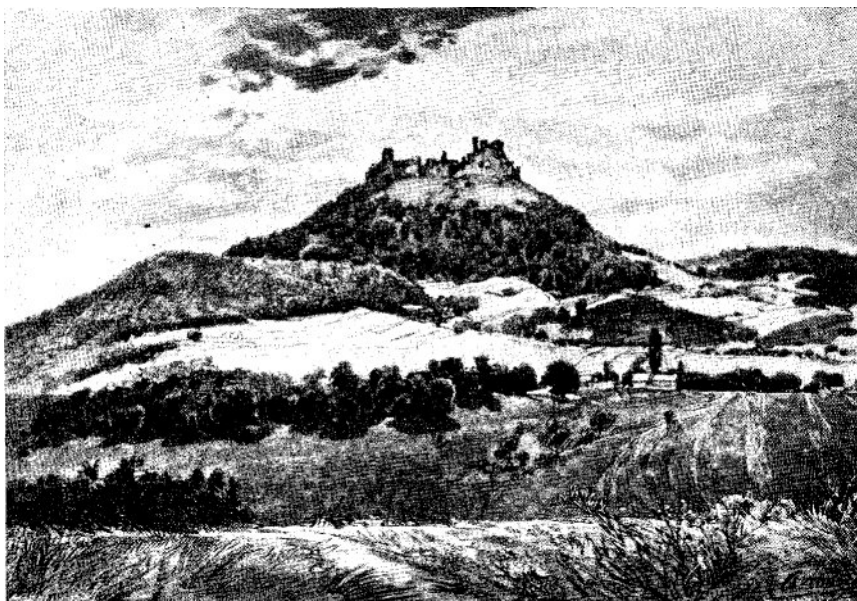
Ugyancsak közömbös maradtak volna a csupán követelt, de kézhez nem kapott dunántúli, horvátországi és erdélyi jószágok. Az első kettőre a két testvér anyja révén tartott igényt, de a tolnamegyei birtokokhoz való jogát nem tudván bizonyítani, azokat hg. Esterházy Pál kapta, a Zrínyi Adám halálával árván maradt adriamenti javakon pedig 500,000 frt-ért túladott a kincstár, semmibe vévén a leányág jogait.⁷⁰

Nem végződött sokkal eredményesebben az erdélyi jószágokért folytatott küzdelem sem, bár ez is mutatja, hogy 1694-től fogva Rákóczi mindenönzetlensége mellett is számot vetett nagy értékükkel. Ekkor intézték ugyanis a testvérek levelüket az erdélyi guberniumhoz, melyben kérték visszaadni jogos — de Apafi Mihály alatt idegen kézre került — birtokaikat s megtéríteni azoknak időközben idegenek kezébe folyt hasznát. A gubernium azzal az ürüggyel hártotta el magától a kellemetlen kérést, hogy a dolgot fontossága miatt közölnie kell a rendekkel. Erre a két testvér Badinyi János főle vélt árost (korábban Ferenc nevelője) és Brezinai János főszámvevőt küldte el a rendekhez közvetlen tárgyalásra s azok elő is adták, hogy mit követelnek uraik: Fogaras, Görgény és Gyalu várát, a radnóthi és balásfalvai kastélyt, Daróc városát, curia militarisokat Bábolna, Eörményes, Csanád, Gernyeszeg, Korodszentmárton, Sorostély, Alsó-Suk, Szentpéter, Vajda-Kamarás, Vingárth helységeiben, Alamór, Algyógy, Baifalva, Budatelke, Kis-Cserged, Domb, Egerbegy, Eős Manik, Alsó- és Felső-Füged, Gerebenyes, Gerend, Felső- és Középső Oláh-Csáholy, Holdvilág, Keresztúr, Kodor, Körtvélykapu, Iyóna, Maros-Újszékely, Mezőbánd, Monora, Orke, Ózdiszentpéter, Petek, Pipe, Pogácsa, Presszáka, Somkút, Szentanna, Szederics, Kis- és Nagyteremi, Tóhát, Tuion, Újfalu, Vajdakuta, Vajdaszeg és Zák falvakat s ugyancsak a gerendi, fügedi és szentmártoni pusztákat összes tartozékaikkal. Kérték ezenfelül megtéríteni a diószegi, somlyói, sólyomkői és tasnádi uradalmaknak időközben más kézre jutott jövedelmét.

A rendek azonban, akik közül bizonyára többen is érdekelve voltak, azt felelték, hogy sem ősi szokás, sem törvény nem hatalmazza fel őket arra, hogy a tényleges birtokosokat kimozdítsák a vitatott jószágokból s másnak adhassák azokat. A fejedelmi ház tehát ne nekik, hanem az ősi szokásnak tulajdonítsa, ha kívánságának nem tehetnek eleget. Hiába volt a Rákóczy-ház két

megbízottjának minden tiltakozása, a rendek, hogy hasonló veszedelem ellen a jövőre nézve is biztosítsák magukat, a tordai országgyűlésen mindjárt törvénybe is iktatták: «Nincsen az nemes ország authoritásában, hogy az méltóságos Rákóczy-ház praetensiója szerint a projectumban specificált és beadott jószágokat restituálhassa.» (1694: IX. te.)⁷¹

Mit volt mit tenni, Rákóczi és néneje kénytelenek voltak belenyugodni a dolgok ilyen alakulásába. Még egyszer szőnyegre került azonban az ügy, 1701-ben, de ekkor már a fiscus *hozakodott elő vele, pert* akarván indítani

Regéc vára.

a Rákóczi-, most már fiskális részért azok ellen, akik benne ültek. Az udvari kancellária nehezményezte ugyan, hogy az erdélyi táblán indítsák meg a pert, mert úgy vélekedett, hogy annak ülnökei érdekelve vannak a dologban. De az ügyben kiküldött *bizottság nem látott más kivezető utat*, minthogy az erdélyiek az Approbatae Constitutiones értelmében idegen törvényszék elé nem idézhetők; különben is az udvar elé kerül majd felülvizsgálatra a dolog.⁷² Az udvarban mégis húzódozhattak erre az útra lépni, mert 1702-ben parancsot kapott a gubernium: tegyen jelentést, hogyan is áll a Rákóczi-birtokok ügye. A gubernium megállapította, hogy a vitatott jószágok II. Rákóczy György és az erdélyi rendek 1657-ben kötött szerződése értelmében illetnék a Rákóczyakat. Azonban II. Rákóczy György megszegte

ezt a szerződést azzal, hogy Rhédey ellen támadt s ezzel elvesztette a lemondása fejében neki biztosított birtokokat. Ezért kéri, hogy a király tekintse az 1657-es szerződést s vele a Rákóczy-jogokat semmisnek, különben a már megállapodott birtokviszonyokat fénekestől fel kellene forgatni. A Rákóczy-árvákkal szemben 1694-ben csak azért nem hivatkoztak erre a körülményre, mert nem akarták megsérteni őket."

Úgy látszik, nem is került sor a fennálló birtokok megbolygatására. Nemsokára kitört a Rákóczi-felkelés s a bécsi udvarnak kisebb gondja is nagyobb volt annál, hogy a Rákóczi-birtokok dolgát firtassa, az erdélyiek pedig bölcsen hallgattak róla. Akkor sem hozakodtak vele elő, amikor Rákóczit 1704-ben erdélyi fejedelemmé választották, de arra volt gondjuk, hogy a kincstárra szálló javakat a fejedelem meg ne tartsa magának. I. Rákóczy György e késői utódjánál nem volt szükség ilyen kikötésekre: ha háborgatta volna is a tényleges birtokosokat ősi javain, nem magáért, hanem a köz érdekében tette volna. De Thököly időközben idegen kézre került felvidéki uradalmait elvette birtokosaiktól s átadta a bujdosó kuruc vezér tisztjeinek, mielőtt még őt a szécsényi országgyűlés visszaiktatta volna azokba. Csak Thököly halálától fogva, az ő végrendelete értelmében szerepeltek ezek a birtokok mostoha-fiának uradalmi leveleskönyveiben a partiumbeli Rákóczi-uradalmakkal együtt.⁷⁴ Jellemző Rákóczi gondolkodásmódjára az is, hogy névjének birtokait, meg azokat, amelyek Rákóczy Erzsébet halálával szálltak rá, soha felkelése alatt nem tekintette a magáénak, hanem «fiscalitas Aspermontiana, Erdődyana» néven szerepeltek.^{7a}

Nem volt azonban kímélettel a fejedelem a szabadságharc folyamán birtokába került részek labanc földesurai iránt, hanem lefoglalta jószágait a felkelés céljaira vagy pedig arra érdemeseknek adományozta, de magának sohasem tartotta meg. Sőt sokszor adományozott magánbirtokaiból is: így pl. Kőrössy Györgynek, hű kamarásának adta Bércseit, Gávát, Hotykát-, Vencsellőt 5000 frt-ban, Sárospatak és Tolcsva egy részét 3200, illetőleg 4000 frt-ban. Telkibányát 6000 frt-on Vass Istvánra, Tolcsvát és Erdőbényét 60,000 frt-ban Szirmay Istvánra írta rá, a esetnek—serkei jószágot pedig * Vay Ádámmra ruházta át.⁷⁶

Persze a «rebellis» kurucok birtokainak eladományozgatásával a másik oldalon sem maradtak adósok. Az országnak különösen nyugati részein örökös hullámban voltak a birtokviszonyok.⁷⁷ A birtokelkobzás az ellentábor meggyengítése céljából mindkét részről kíméletlenül folyt s megesett, hogy ahol az egyik esztendőben labancok kapták adományba a kuruc-birtokokat, ott egy év múlva megint a kurucoké lett minden jószág. A Rákóczi-birtokok, az egy Lednice kivételével, amely azonban zálogban volt, nem értek meg ilyen változatos sorsot, mert hozzájuk nem fértek oly könnyen a császáriak. Ez azonban nem akadályozta meg a bécsi udvart abban, hogy a Rákóczi-jószágok „felett már eleve rendelkezék. Élt is az alkalommal már 1701-ben, Rákóczi, elfogatása után, amikor legalább a hatalma megvolt hozzá, ha joga nem is:

törvényes ítélet nélkül elrendelte javainak lefoglalását s annak foganatosítására gr. Szentiványi Lászlót, gr. Brankovics Jánost és Rau János Jakabot küldte ki.⁷⁸ Egy év múlva 2.000.000, 1703-ban pedig még 1.000.000 frt-ot vett fel rájuk Lipót király Oppenheimer Sámuel «Hofjud»-tól.⁷⁹ Mindazonáltal 1704-ben, a szabadságharc kitörése után újabb bizottság szállt ki a kuruc jószágok összeírására s követte ezt 1710-ben, amikor a felkelés már szemmel láthatólag hanyatlóban volt, Rau újabb hasonló vállalkozása.⁸⁰ Jelentkeztek is már korán az igénylők, hogy az izes falatból részesüljenek. 1709—1711-ig, tehát még a felkelés leverése előtt a következőknek jutott a Rákóczi-birtokokból: 1709-ben az Erdődy grófok kapták meg Rákóczy Erzsébet makovicai és nagysárosi örökségét; ugyanitt Rákóczi részét, tehát a fiscalis portiót gr. Ilié — házy Miklós udvari kancellár nyerte el 1709-ben, majd 1710-ben az ónodi és a szerencsi uradalom s a Hegyalja egy része lett az övé; Rákóczi gyöngyösi részjóságát pedig gr. Althan Mihály kapta adományba ugyanekkor.⁸⁷

Az új tulajdonosok birtoka hamarosan veszélyben forgott, amikor Károlyi és Pálffy között béketárgyalásokra került a sor. Ezeknek során kimondták ugyanis az 1711-i finalis resolútióban és declarációban, hogy Rákóczinak «*gratia vitae et universorum bonorum*» (amihez Károlyi tervezete hozzáfűzte: «*tarn in Hungária, quam in Transsylvania*») biztosítatik, ha ápr. 27.-éig leteszi a hűségesküt. Ezt a feltételt aztán átvette a szatmári béke is, azzal a módosítással, hogy a határidő három hét, de a várak addig is a király kezébe adandók át.⁸² Ismeretes, hogy Rákóczi inkább a szegénységet és a száműzetést választotta, de büszkén kitartott elvei mellett s nem tette le a hűségesküt. Ezért az 1715: XLIX. te. ismételten proskribálta, jószágaitól megfosztotta őt s azokat fiskálisaknak mondta ki.

Ez a törvény pecsételte meg a nagy múltú Rákóczi-birtokok sorsát. Az a sok munka és szeretetteljes gondoskodás, amit nemzedékek ölték beléjük s az a hagyományos, dicső nemzeti szerep, amely az idők során hozzájuk nőtt és szinte második természetükké lett, egy csapásra odalett, elveszett a konfiskációval. Míg a szatmári béke után a lengyel földről visszaszállingózó kurucok nagyrészt visszakapták birtokaikat, — a már beléjük ült labancok nagy bosszúságára — Rákóczi, Bercsényi, Forgách Simon s a többi, elhűségével «örökös hűtlenség» bűnébe esett kuruc józágaiba új, idegen birtokosok költöztek. De míg Forgách Simon jószágát jórészt a többi Forgáchok kapták meg s az így a családban maradt, arról szó sem lehetett, hogy a Rákóczi-birtokokban az ő fiai, vagy nővére révén továbbra is a rebellis Rákóczi-vér legyen az úr, sokkal jobban áhítoztak ennél a befolyásos emberek ezekre az uradalmakra. Rákóczi Juliannának elég fáradságába került csak annyit is kiharcolni, hogy azokhoz a jószágokhoz neki is jussa van, amelyeket annak idején nem osztott meg öccsével. Így pl. az Aspremontok Szerencséhez, Ónodhoz való joga csak az 1772—75-i zálogvisszaváltási per kapcsán tisztázódott.⁸³ Ugyancsak szinte a végtelenbe nyúlt a kraszna—tasnádi jószágok körül folyó per. Többszörösen peieskedett itt a fiscus a Rákóczi-részért, de csak 1760-ban sikerült eredményt

elérnie, amikor — részben az Aspremont-jog megszerzése révén — Wesselényi Ferenc özvegye, özv. Rhédey Jánosné, br. Bánffy Farkasné, Vay László és Mihály s gr. Székely Ádám voltak itt a birtokosok. Szerzésük jogosságát azonban hiába támadta a kincstár, nem sikerült kimutatnia, hogy ezt az uradalmat a két Rákóczi-testvér felosztotta egymás közt. Elmarasztalták a második perben is, amelybe a Bánffyak is beleavatkoztak, úgyhogy kénytelen volt itt beérni a Boros-örökösöktől bírt jószágok a felével, amit már előzőleg megkapott.⁸⁴ Simábban ment a fiscus és az Aspremontok örökösödése az ecsedi (1728) meg a serkei jószágokon: utóbbiakból Barna, Kazinc és Szele egészen, Serke, Simonyi és Lehivölgy fele, Harnóc-pusztá negyedrésze, Bárcikán t^rA elhagyott telek jutott az Aspremontoknak, akik azt mindjárt el is zálogosították Vay Juditnak (1725), ez meg továbbadta Döry Andrásnak.⁸⁵

Az elzálogosítás szokása tehát Aspremont-résről a szabadságharc után változatlan energiával folyt tovább. Érthető dolog, hiszen a felkelés nyolc esztendeje nagyon kellemetlenül érintette Aspremontét: jószágai csak pusztultak, de jövedelmüket nem látta. Így aztán 1711-ben már annyira felszaporodtak adósságai, hogy nem is indulhatott addig jószágai rendbeszedésére, amíg I. Józseftőlki nem eszközölt magánakkét esztendei moratóriumot.⁸⁶ De 1720-ban örököseinek újabb két esztendei moratóriumra volt szükségük, mert az anyai 23,915 firt-nyi adósság időközben felszaporodott 29,230 firt-ra. Rákóczi Julianna 1717.-1 végrendeletében gyermekei közül Józsefre hagyta a reckheimi Aspremont-uradalmat s ezért neki a magyarországi jószágokból csak 60,000 firt értékű járt.⁸⁷ Még abban az évben megosztózkodtak a testvérek örökségükön: József lett Szerencs fele, Károlyé Debrő fele és Johannával közösen 30,000 firt-ban Bodrogkeresztúr a mádi szőlőkkel, Johannáé ezen kívül Ónod fele és Derencsény; háromfelé osztották továbbá a makovicai uradalom felét és a tokaji, zombori, mádi, tarcali, tállyai, lizskai szőlőket, míg sárosi birtokrészük osztatlan maradt.⁸⁸ Mindez azonban nem sokáig maradt Aspremont-birtok; jellemző az örökösök gazdálkodására, hogy Károly 1724-ben lett nagykorú s debrői birtokrészét még abban az évben elzálogosította Radvánszky Jánosnak, majd Halász Jánosnak és társainak, hogy nemsokára teljesen Grassalkovichra ruházza azt át. De nem jártak el különben testvérei sem: Upor és Nagy torony a sorsát, amelyeket még Rákóczi Juliánná zálogosított el 1714-ben Kőrössy Györgynek, csakhamar követte a derencsényi (Draskóczy-nak 5000 firt-ban 1722), ónodi, szerencsi (gr. Serényinek 43,000 firt-ban 1718), borsii (Begányi Lászlónak), makovicai (Szirmay Tamásnak 7200 firt-ban 1721), csetneki (gr. Gyulay Ferencnek és Szeremleynek 1725), dobóruszkai uradalom (gr. Barkóczy Ferencnének), Tur és Tiszavarsány is (Ország Mártonnak 1721, 1729).⁸⁹

Hiába volt tehát Rákóczi önzetlen osztozkodása nénjével, végeredményben a Rákóczi-örökség kicsúszott nemesak a fiág, de a 20-as évek végére nagyrészt a nőág kezéből is. Hiszen már láttuk fentebb, hogy erdélyi józágaikon is túladtak az Aspremontok; említettük azt is, hogy Lednice és Ecsed is zálog-

ban volt. S Ecsed tulajdonjogilag is csakhamar elveszett a Rákóczi-örökösök számára, mint az a Károlyiak vagyonszerzésével kapcsolatban eléggé isme-

Fucker András térképe a tokaji Hegyaljáról. (Eperjes, 1749.)

rétés.⁹⁰ Akármennyire elpusztult, elnéptelenedett is ez a hatalmas uradalom, 1724-ben a kamara még mindig 383,422-50 firt-ra becsülte. Ennek alapján osztozkodott aztán rajta négy év múlva a kamara az Aspremontokkal, de

olyan ügyetlenül, mint ahogy az egykor a Rákóczi-testvérek esetében történt: még három pusztát sem kapott egy tagban a két fél az óriási területtől. Úgy látszik, a kamara embereinek ebben az időben még nem volt érzéke a nagybirtok igazán újkori, racionális kezeléséhez. A XVIII. század nagy vagyonszerzői és telepítői, egy Károlyi Sándor vagy Grassalkovich Antal látják csak meg, hogy a középkori szétszórt fekvésű nagybirtok a múlté, helyette a lekerekített, egy tagban fekvő, centralizált uradalmaké a jövő. Érthető hát, ha Károlyi Sándor, akármennyire élt-halt is a birtokszerezésért, nem nagyon lelkesedett, amikor innen is, onnan is puhatólózta nála, nem venné-e meg az ecsedi uradalom egy-egy részét. Megmondta, hogy az «sem testének, sem lelkének nem kell,» mert szétszórtsága miatt jó ispánokra kellene bízni, már pedig «százszor könnyebb jószágot találni s venni, mint gazda embert belé». De amikor gr. Bánffy György után a kincstár és az Aspremontok is komoly és ismételt ajánlatokkal léptek elő, már jobban fontolóra vette a dolgot. Mikor pedig a kamara arra hivatkozott, hogy «Catholica Religiónknak nagyon használna Excellenciád földes urasága», «mert a mostani possessorok éppen kiirtják az igaz hitet és semmi progressus nem lehet az hitünk elterjesztésében», akkor nem gusztusáért, sem hasznáért (bár a dohánytermelés bevezetése révén ezt is remélt belőle), hanem «Isten dicsőségére nézve», «catholica Religiónak azon földön lehető extenziójáért» véglegesen rászánta magát «azon domínium megvételére». A dologból azonban nem lett semmi, csak az osztrák örökösödési háború után, amikor az Aspremontok (Károlyi Gobert és Johanna) újra sürgették Károlyi Ferencnél birtokrészük megvételét azzal az indokolással, hogy a belga határszélen fekvő birtokaik a háború folyamán elpusztulván, Magyarországra kell költözniök, de mert Ecsed visszaváltására nincs elég pénzük, ennek árán inkább más jószágukon telepednek le. 1746-ban gr. Károlyi Ferenc alá is írta az adásvételi szerződést s félév múlva már le is fizette a 80,000 frt-nyi vételárat, amihez még 50,000 frt zálogteher járult. Némi huzavona után 1748-ban megszerezte a kincstár ecsedi részét is 153,000 frt-on s így tulajdonában volt az egész uradalom. Egy részét ugyan — nem lévén a vételhez elegendő készpénze, — továbbadta 100,000 frt-on Bethlen Ádám grófnak, de hamarosan visszaváltotta tőle. Még így is maradt a hatalmas birtoktest megszerzésének munkájából a harmadik generációnak: Károlyi Antalra maradt az Aspremontok teljes kielégítése, akik vissza akarták perelni az eredetileg nem Ecsedhez tartozott jószágokat s róluk csak 78,000 frt ellenében mondtak le. Ekkor azonban, amidőn a Károlyiaknak már csaknem 400,000 frt-jukba került ez a birtok, nem volt már semmi akadálya annak, hogy hozzá való örökös jogukat királyi adománylevél is biztosítsa (1776), amely Károlyi Antalnak a hétéves háborúban, a gabonáinség egyhítése és a közoktatás stb. terén szerzett érdemeit bőven felsorolta, de a fizetségéből szerényen csak 100,000 frt-ot említett meg. Két év múlva megtoldták még ezt egy másik privilégiummal, amely a Károlyiakat felhatalmazta az eredetileg Ecsedhez tartozott, de tőle idővel elidegenített jószágok megszerzésére.⁹¹

Ecsed históriája tehát több szempontból tanúságos: kitetszik belőle, hogy a birtokszerzés még annak sem ment könnyen a magyarok közül, aki királyhűségének és jó katolikus voltának — mert ez a Rákóczi- és egyéb birtokok eladományozása körül fontos szempont volt — bőséges tanújelét adta. Egyéb nehézségektől, pereskedéstől eltekintve ki kellett elégíteni a sok háborúban kimerült kincstár követeléseit, ingyen adományhoz magyar ember alig jutott. Kivétel, de persze nagyon is érthető kivétel Pálffy János gróf, a szatmári béke megteremtője, aki már a felkelés során kézzelfogható ígéreteket kapott a birtokadományra. Amikor az amnesztiát kapott kurucok birtokait vissza kellett adnia, 1713-ban 100,000 ft gratiale fejében Munkácsot kapta meg. 1718-ban azonban kicserélték ezt a 103,979-86 ft-ra becsült makovicai uradalomra (2 mezővárossal és 69 faluval), amelyről 1720-ban ki is állították az ünneplés adománylevelet;⁹² de ő hamarosan továbbadta gr. Szirmay Tamásnak.

A többi magyar adományosnak meg kellett új birtokáért adni az árát. Jelentkező mégis akadt bőven, elsősorban persze a befolyásos emberek közül, akik értették a módját, hogy a Rákóczi-felkelés során vagy egyéb alkalommal tanúsított érdemeik hangoztatásával lealkudjanak valamit a kincstár igényeiből. Károlyin és Pálffyn kívül volt még néhány labanc főúr, aki a Rákóczyak örökébe lépett. Közülük való elsősorban Illésházy Miklós gr. udvari kancellár, aki hivatalos ténykedésén kívül is nagy érdemeket szerzett magának: inkább elszenvetde birtokai pusztulását, de nem hallgatott a kurucok csábításaira és fenyegetéseire s hősiiesen védelmezte ellenük Trencsén várát. 200,000 ft-ra becsült kára pótlására már I. József megszavazott neki 100,000 ft-ot s ennek fejében Illésházy mindjárt el is foglalta erőszakkal a makovicai, nagysárosi, szerencsi és ónodi Rákóczi-fiskális részt. Mivel azonban kiderült, hogy mindez a többszörösét is megéri az említett összegnek, III. Károly adománya 1715-ben úgy szólt, hogy csupán a nagysárosi uradalom negyedrésze (ebből is Máthévágás csak zálogjogon) 25,341-57, Mád egynegyede 16 szőlővel 24,671-67 és Zombor részes pusztja 69,916-66 ft, azaz összesen még mindig 120,000 ft értékben legyen az övé.⁹³

Az ónodi uradalom egyik felét azután egy másik labanc-arisztokrata: gr. Csáky Zsigmond tárnokmester kapta meg 1725-ben a neki szánt 30,000 ft fejében, de csak 26,319-50 ft értékben.⁹⁴ Ugyancsak labanc-érdemet jutalmazott meg III. Károly, amikor a Rákóczi erdélyi fejedelemmé választását érvénytelennek nyilvánító gr. Bánffy György hasonló nevű fiának adományozta a tőle már amúgyis zálogban bírt sólyomkői Rákóczi-uradalmat.⁹⁵ Ennek húga: gr. Bánffy Mária időközben elhalt férjének, gr. Gyulay Ferenc generálisnak érdemeiért kapta 1732-ben a csetneki uradalom torna- és borsodmegyei részeit a bihari Alsó- és Felső-Ábrány s 3463-16 ft fejében. Már Mednyánszky Pál báró kancelláriai titkárnak nem tudunk semmi különösebb érdeméről, ő bizonyára befolyása révén kapta 1726-ban Fejértó (Szabolcs vm.) egy részét néhány zombori, liszikai, szántói szőlővel együtt fiágon örökösen, leányágon zálogjogon 10,000 ft-ban.⁹

Vele véget is ér a megadományozott magyar főurak sora; a többi magyar ember, aki részeseül a Rákóczi-birtokkomplexumból, már a hivatali nemesség tagja. Igaz, a Mattyasovszky-testvérek: László, János és György már alig számíthatók közéjük, de nagybátyjuk: Mattyasovszky László nyitrai püspök-kancellár révén ide sorolhatók. Még a püspök volt az, aki a Rákóczy-testvérektől zálogba vette a lednicei uradalom felét s aztán öccsére s ennek fiaira hagyta kétszeri auctio után s a reparációkkal együtt 51,252 firt-ra szaporodott zálogösszegben. Ebből a Rákóczi hűtlenségéből fiskálissá lett negyedrésze 25,626 firt zálogteher esett, s mikor Mattyasovszkyék hajlandók voltak ezt 23,000 firt-tal megtoldani, a királyi adománynak már nem volt semmi akadályja: 1724-ben «haereditarius», illetve nőágon 23,000 firt erejéig zálogos birtokosai lettek Lednicének.⁹⁷

Már Meskó Jakab kamarai tanácsos, korábban kir. jogügyigazgató és koronaügyész a tipikus alakjai közé tartozik annak a labanchivatalnok-seregnek, amelyik értette a módját, hogy az ilyen nagy birtokadományozások során neki is jusson a koncból. Már I. Józseftől kieszközölte, hogy az övé lehessen a kuruc Ujfalussy András és Bossányi Ádám nyitramegyei jószágá, amit Eleonóra Magdaléna özvegy királyné is megerősített. De amikor a két «hűtlen» utódai kegyelmet nyertek, új birtokok után kellett néznie s Rákóczi Erzsébet gömöri és zempléni örökségét kérte magának. Meg is kapta volna, ha az átadás körül nem lettek volna akadályok, de így végül is a felsővadászi ősi Rákóczy-jószágokat adományozták neki néhány Szerencséhez tartozó (összesen 13) helységgel 20,000 firt-ban. Már előre statuáltatta is magát bennük, de mert a jelenlevő királyi emberek még a jelentéstétel előtt meghaltak, 1727-ben új adománylevelet állíttatott ki magának. 1716-ban ezekhez még egy abaújmegyei Rákóczy-jószágot szerzett magának: a széplaki kúriát és rész-birtokot, amely Soós István kezén volt akkor.⁹⁸

Rajta kívül Ternyei János, a szepesi kamara számtartója, Szeremley György volt báni titkár, Pletrich János gömöri táblai ülnök és perceptor, Dőry András, Lányi Pál szerepel a megadományozott nemesek között. Az első 1729-ben a Csetnek-Serkéhez tartozott Kis- és Utas-Terenye községet kapta adományba Kalapáth-pusztával (nőágon visszaválthatóan 2000 firt-ban,⁹⁹ a második 1731-ben az ugyancsak gömörmegyei pelsőci, pelsőcardói, lekenyei, rekenyei, szalóci rész-birtokokat, részben a felkelés alatt szenvedett kára, részben a lefizetett 7093 firt fejében.¹⁰⁰ Pletrich ugyancsak labanc érdekért jutott 1730-ban oly olcsón, 3491 firt-ért Csetnek, Geccsel, Hankova, Kuntapolcsány, Király, Rester, Felső-Sajó, Szentkirály falvak, illetőleg rész-birtokok, továbbá Kesény, Lenke, Lóc, Somkút és Tarnova puszták tulajdonába: a «rebellisek» elfogták 1709-ben és másfél évig fogva tartották Murány várában.¹⁰¹ Hasonlóképp a csetneki jószágból részesedett Lányi és Dőry is: az első Csetnek körül 11 rész-birtokot, a másik Kazát kapta 6 más helységgel 1728-ban, amelyek két év múlva br. Pongrácz Györgynek jutottak.¹⁰² Valószínűleg ebbe a csoportba tartozik még Kalocsa Ádám, aki Tetétlen-pusztá felét kapta 2600

frt-ért 1728-ban, nőági örökösaitől ugyancsak visszaválthatóan és Nebest György, aki 1731-ben Felsőtelekes kétharmadát kapta adományba 1200 frt-ban.¹⁰³

Ha így végigtekintettünk a megadományozott magyarok során s most azokat az idegeneket vesszük szemügyre, akik 1711 után az ősi Rákóczi-jószágok boldog birtokosai lettek, lehetetlen észre nem vennünk, hogy mennyivel bőkezűbb volt hozzájuk a királyi kéz, mint a magyarokhoz. Utóbbiak közül csak Pálffy kapott igazán nagy adományt, de ő legalább igazán meg is szolgált érte; a többinek egy-egy apró birtok-töredékkal tömték be a száját, amikor előhozakodott érdemeivel és veszteségeivel. Persze közülük is csak az igazán megbízható, kipróbált hűségű labancok részesültek ebben a kegyben, mert hiszen annyi «rebellis» mozgolódás után az volt az irányadó elv, hogy a Rákóczi-birtokok addig oly veszedelmes tömbje végre megszeliđüljön s ne okozzon több bajt. S erre a célra a bécsi udvar szemében a magyaroknál, ha még oly hűek s még oly jó katolikusok voltak is, sokkal alkalmasabbnak látszottak a különböző császári generálisok és egyéb nem-magyar származású befolyásos emberek. Ez a korszak volt a magyar földbirtok életének tán a legmozgalmasabb ideje: a magyar történelem folyamán soha nem cserélt gazdát annyi föld, mint éppen ekkor. De a neoacquistica és a Rákóczi-birtokok óriási területeinek eladományozásában egyaránt az volt az egyik főszempont, hogy a gyanús szemmel nézett magyarság anyagi létében is megrendüljön s idegen, osztrák-német elem áraszsa el az országot.

A Rákóczi-birtokokon már I. Lipót alatt megkezdődött a német generálisokinváziója: még ő adományozta gr. Breuner Miksának a diószegi uradalmat, amely azután leányaié, Gronsfeld tábornoké lett, míg végül 1732-ben a pocsjai részekkel együtt gr. Dietrichstein János Gottfried kamaraelnök kapta adományba mindkét ágon örökjogon; egy külön adománylevél 1737-ben feljogosította arra is, hogy megszerezhesse a Székelyhídtól idők folyamán elidegenített jószágokat.¹⁰⁴ Báró rHuillier Ferenc tábornok a 7698-33 frt-ra becsült Edelény községet kapta hadi érdemeiért (fia elesett a török elleni háborúban) 5000 frt-ban 1727-ben.¹⁰⁵ Egy másik idegen generális: báró Sickingen Dámján János Fülöp marsall még I. Józseftől kapta a «notórius» Vass Sándor birtokait, de ez aztán amnesztiát nyert, mire Sickingen Ónod felét kérte magának. Meg is kapta 1726-ban 30,000 frt erejéig fiágon örökösen, de hamarosan túl adott rajta: 1741-ben már Koller József nyerte adományul, ő pedig 1746-ban Török Józsefre ruházta át. (Ami a 30,000 frt értéken felül Ónodból maradt, mint láttuk, gr. Csáky kapta.)¹⁰⁶

Ónod testvéruradalmát: Szerencset gr. Lambergh Ferenc kapta adományba 43,733-50 frt-ban 1719-ben.¹⁰⁷ A szomszédos debrői Rákóczi-uradalmat még I. József adományozta a nagy kegyben álló gr. Althan Mihály Keresztélynek 40,000 frt-ban, de ő sem bírta sokáig új szerzeményét: már 1740-ben tovább adta gr. Grassalkovich Antalnak 31,440 frt-ért, Grassalkovich neki tett szolgálatai miatt ilyen olcsón. Utóbbi ugyanekkor megszerezte Debrőn az

Aspremont-részt is 46,000 frt-on s családjáé maradt is az ennek kihaltáig, 1841-ig.¹⁰⁸

A Rákóczi-uradalmak gyöngye: Sárospatak Regéccel együtt és néhány Tokajhoz tartozó faluval (Tokaj egyes szőlők kivételével nagyrészt kincstári birtok maradt, mert a kamara ellenezte eladományozását) I. József rendeletéből mindjárt a felkelés leverése után, már 1711-ben Trauthson János Lipót herceg birtokába került 150,000 frt-ban, de az adománylevelet — mint a többi esetben is — csak utólag, 1720-ban állították ki a 200,000 frt-ra becsült kettős uradalomról, amelyhez 8 várost és 28 falut számítottak ekkor.¹⁰⁹

Már Debrő, Patak és Regéc esetében is kiderült, hogy az idegenek nem mindig érdemelték meg új birtokaikat, sőt földesuraságuk, mivel külföldön éltek, gazdasági szempontból egyenesen káros volt Magyarországra. De a legjobb példa erre a legnagyobb Rákóczi-uradalom: a munkács—szentmiklós—dobronyi birtoktömb sorsa; azért hagytuk a végére, mert rajta keresztül látható legjobban a Rákóczi-birtokok tragédiája. Miután 1724-től fogva br. Altetiberg Ottó bérelte, 1728-ban III. Károly a 75 éves gr. Schönborn Lothar Ferenc mainzi érseknek adományozta a hatalmas területet, aki rövidesen meghalt ugyan, de előzőleg hitbizományt alapított s unokaöccsét: Schönborn Frigyes Károly bambergi és würzburgi érseket tette meg várományossá, így az 1731-ben kelt adomány levél már Frigyes Károlyra ruházta az uradalmat 4 városával, 185 falujával, rengeteg erdőségeivel s a bányajoggal együtt (kivéve a sóbányászást és az aranymosást). Legjellemzőbb azonban az adománylevélnek az a kikötése, hogy Munkács vára a királyé marad (de a Schönbornok tartják fenn) s katonaságának ingyen öröl listet az uradalom, mely nem osztható fel, egy tagban kell maradnia.¹¹⁰ Világosan látható ebből, mennyire tisztában volt az egész területnek s kivált Munkács várának, az északkeleti Felvidék kulcsának jelentőségével a bécsi udvar. Féltve őrködött azon, hogy a lengyel határra könyöklő ősi Rákóczi-birtok, a felkelés igazi fészke, mindenestül egy német és jó katolikus család kezébe kerüljön s annyira ment óvatosságában, hogy egyenesen Németországból hozta ide a Schönbornok püspök-nemzetségét. Így szelídült meg, így lett a bécsi politika biztos eszköze a sok dicsőséget látott, hagyományos Rákóczi-vár és uradalma. Az a föld, ahol Rákóczi kibontotta zászlaját s amely egyik anyagi bázisa volt nagy nemzeti mozgalmának, ettől fogva absentista, idegen birtokost uralt. A nyomorgó munkácsi magyar és ruthén jobbágyok adója nem a kurucok pompáját gazdagította ezóta, nem Magyarország szegényes gazdasági vérkeringésébe folyt ezentúl: ezek a magyar földön verejtékes munkával összekuporgatott dénárok idegen kultúrát, idegen fényűzést tápláltak immár s részük volt abban, hogy messze frank földön büszkén emelkedhetett magasba a híres bambergi dóm toronysisakja, s hogy a ragyogó würzburgi palota mennyezetén kivirulhatott Tiepolo ecsetjének napsugaras színpompája.

JEGYZETEK.

- ¹ II. Rákóczi Ferenc (Magyar történelmi életrajzok XXV.) II. (1907) 295. 1.
- ² V. ö. u. o. II. 289. 1. — V. ö. Dobó Ferenc büszke szavaival: «Miért félnék az királytól, ha én magamnak való szabados úr vagyok, és énnékem atyámtól maradt örökös váraim vannak? Én az királlyal keveset gondolok». (Takáts Sándor: Régi magyar kapitányok és generálisok [2 é. n.] 387. 1.).
- ³ Márki, II. 11—12., III. 130—31. stb. 1.
- ⁴ U. o. I. 484., 479. 1.
- ⁵ U. o. I. 255. 1.
- ⁶ U. o. III. 192. 1.
- ⁷ U. o. II. 185. 1.
- ⁸ U. o. II. 232. 1.
- ⁹ U. o. II. 230. 1.
- ¹⁰ U. o. II. 228. 1.
- ¹¹ U. o. II. 309—15. 1.
- ¹² U. o. II. 239. 1.
- ¹³ U. o. II. 272—77., 289., III. 53. 1.
- ¹⁴ Instructióját 1. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle, 1894. évf. 78—87. 1.
- ¹⁵ Márki: II. 305. 1.
- ¹⁶ U. o. II. 298-99: 1.
- ¹⁷ U. o. II. 240. 1.
- ¹⁸ Hóman Bálint és Szekfü Gyula: Magyar történet (é. n.) VI. 51. 1.
- ¹⁹ Ö. Iy. (= Országos Levéltár) Múz., Rákóczy—Aspremont cs. lvt. capsae XIV. fasc. 2: nr. 33.
- ²⁰ U. o. c. XIV. fasc. 2: nr. 34., XV. 1: 1.
- ²¹ Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferenc fejedelem ifjúsága (Pozsony 1881.) ia., 22. 1. — R.—Aspr. lvt. IX. nr. 4., XIV. 2: 40., 40. A. — Komáromy András: A Rákóczyak kincse Munkács várában. Századok 1891. évf. 750. 1.
- ²² Márki: I. 60. 1.
- ²³ Thaly: 28., 30. 1.
- ²⁴ Thaly K.: Késmárki Thököly Imre naplói. (Mon. Hung. hist. II. írók XXIV.) II. 317- 1.
- ²⁵ Thaly: Rákóczi ifjúsága 79., 93., 94. 1. — Márki: I. 108. 1. — Komáromy: Századok 1891. évf. 736—49. 1.
- ²⁶ R.—Aspr. lvt. XV. 1: 11. — Ö. L., Kincstári lvt., U. et C. 41: 21.
- ²⁷ Fentiekre 1. Thaly: Rákóczi ifjúsága 90., 116—25., 130—31.1. —Márki: I. 103.1.
- ²⁸ R.—Aspr. lvt. XV.: 1., 3., 4., 5., 6., 7., 10.
- ²⁹ Thaly: Rákóczi ifjúsága 132—39. 1. — R.—Aspr. lvt. XIV. 2: 33—34., XVI. 4:3. — Iyhoczky Tivadar: Kollonich-alapítvány a Rákócziak korából. Századok 1896. évf. 443. 1.
- ³⁰ Thaly: 149—54. 1.
- ³¹ R.—Aspr. lvt. XVI. 4: 1., XVI. 3: 34. A.
- ³² Fentiekre 1. R.—Aspr. XVI. 4: 9., XVI. 3: 1. — Thaly: 155 1. — V. ö. Történelmi Tár I. 1900. 347—48. 1.
- ³³ R.—Aspr. lvt. XVI. 3: 17. — Thaly: 160—61. 1.
- ³⁴ Márki (II. 282—92. 1.) részletesen foglalkozik a Rákóczi-birtokokkal s megyéről megyére haladva felsorolja a falvak számát, meglepő pontossággal adva meg katasztrális holdakban ezek területét s összesen 27 megyében és 446 faluban pontosan 1.398,785 holdnyi területet hoz ki (egy más helyen [I. 285. 1.]) 1.200,000 holdat). Ugyanakkor azonban nemcsak a falvakat nem említi névszerint, de még az uradalmakat sem sorolja

fel úgy, ahogy kellene, sőt — ami a legnagyobb baj — nem említi egyetlen forrását sem s így az egész csillogó szám-épület a levegőben lóg. Ezért nem lesz tán felesleges a mi összeállításunk. Matematikai pontosságra nem tartunk igényt, csak megemlítjük, hogy számításaink szerint az örökös Rákóczi-birtokok (a Thököly-féle és a jaroslawi jószágoktól eltekintve) 20 (eredetileg 30) uradalomban 38 várost, 681 falut és 103 pusztát foglaltak magukban és területük kb. 1.900,000 kat. holdra rúghatott. Márki nemcsak a birtokok tartozékait nem ismeri pontosan, de arról sem vesz tudomást, hogy a Rákócziak a községek jelentékeny részét másokkal közösen bírták s így nem vehetjük fel egész határukat Rákóczi-birtokként. E mellett figyelembe veendő, hogy a birtokokon Rákóczi megsztott nénjével s hogy azok egy része mások kezén volt zálogban. A szabadságharc szempontjából azonban nyugodtan számolhatunk a fenti összegekkel, mert ekkor az egész Rákóczi-örökség a felkelés szolgálatában állt. Ezért tüntettük azt fel teljes egészében mellékelt térképünkön, amely az 1896-os (teljes) községhatárok alapján készült. Ez bizonyára szemléltetőbb, mint Márkinak a mai viszonyokat visszavetítő, anakronisztikus jövedelem-számításása.

³⁵ Valamennyi birtokra nézve I. R.—Aspr. lvt. XVI. 3:17. — Patakra: U. et C. 41: 22., 25., 28., 36., 40. stb. — Ő. L. Kancelláriai lvt., Liber regius XXXIII. 216.

³⁶ U. et C. 41: 52., 39: 21., 66: 52., 54., 56. stb. — Varga Endre: A tokaji uradalom a XVI. és XVII. században, különös tekintettel a tokaji bor történetére (diss., kézirat), 24—27. 1.

³⁷ Herzog József: A tarcali királyi uradalmi és kincstári szőlő keletkezése. (Levéltári Közlemények I. 1923. 248, 251—52., 269. 1.) — U. et C. 41: 21. stb. — Liber regius XXXIII. fol. 216.

³⁸ R.—Aspr. lvt. IX. nr. 10., V: 7. — U. et C. 41: 52., 53., 44: 8., 96: 50., 106: 67. stb.

³⁹ R.—Aspr. lvt. IX. nr. 10., V: 7. — U. et C. 41: 46., 47., 50., 51., 52., 54., 44: 8., 49: 9., 88: 23., 93: 16., 96: 50., 112: 24., 44., 45. — Liber reg. XXXV. fol. 371., 641.

⁴⁰ Eble Gábor: A debrői uradalom birtoklási története (1909) 12—26.1. — A nagy-károlyi gróf Károlyi-család összes jószágainak birtoklási története II. (1911) 129.-132. 1. — R.—Aspr. lvt. VII. 7:4—5., IX. nr. 10., 11. — U. et C. 41:46., 47., 48., 49., 50., 52., 53., 28:17., 44:8., 60:66., 66:55., 69:9., 89:35., 93:16., 94:13., 112: 44. stb.

⁴¹ R.—Aspr. lvt. V. 12., IX. 8: 1., IX. nr. 11., XI. 1: 6., IX. 3. — U. et C. 39: 3., 66: 33., 61—65., 67: 4., 6., 8., 11—23., 87: 8., 11., 12., 94: 16., 103: 26., 107: 64., 108: 56., 112: 23., 42. stb. — Liber reg. XXXVI. fol. 128., 160., 430., 591., 594.

⁴² U. et C. 41: 50., 44: 9., 57: 21., 84: 32., 93: 16., 101: 36., 37. — Liber reg. XXXI. fol. 29.

⁴³ U. et C. 41: 55., 23., 24., 26., 34., 90: 37. — Liber reg. XXXII. fol. 223.

⁴⁴ R.—Aspr. lvt. IX. 2., IX. nr. 10. — U. et C. 41: 27., 21., 91: 24., 94: 13., 112: 43., 59. — Liber reg. XXXIII: 161. — Tóth S. összeállításai (Sáros vármegye monográfiája II. [1909.] 349., 352., 356—7. 1.) felületesek.

⁴⁵ U. et C. 36: 25., 41: 40. — R.—Aspr. lvt. IX. nr. 8. — Ősi voltukra 1. Keresztes K.: A Rákóczyak. (Turul XLH. 1928. 44. 1.)

⁴⁶ U. et C. 41: 21., 109: 20. stb.

⁴⁷ R.—Aspr. lvt. XVI. 4:9. — Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monographiája III. (Ungvár 1881.)595-96.1.—Lib. reg. XXXVI. 573. —U. etC. 41: 21., 88:9., 102.

⁴⁸ R.—Aspr. lvt. IX. nr. 8., XVI. 3: 43. U. et C. 66: 53.

⁴⁹ Éble Gábor: Az ecsedi uradalom és Nyíregyháza (1898) 9—10., 16—17., 23., 128—30. 1. — U. et C. 13: 28—45., 87: 10., 94: 20., 96: 26., 101: 52., 108: 9. stb.

^{49a} U. et C. 108: 9.

⁵⁰ U. et C. 87: 65., 112:4.

- ⁵¹ U. et C. 49: 4. 5: 6., η., 82: gi., Π3: 47. stb. — Liber reg. XXXVI. fol. 738., XXXVII. fol. 574.
- ⁵² R.—Aspr. lvt. III. 4:3. — U. et C. 51: 26., 27., 29., 30., 32., 81: 4., 88: 95. stb.
- ⁵³ U. et C. 55: 1., 113: 17., 57.
- ⁵⁴ R.—Aspr. lvt. IX. 2., 3., 4., 8. — Liber reg. XXX. fol. 309., XXXV. fol. 720—21. — U. et C. 74: 39., 85: 14., 87: 19., 101: 43.
- ⁵⁵ U. et C. 68:47., 74: 5- 75: 26. — Mon. Hung. Hist. írók XXIII. 399., 408. 1. — R.—Aspr. lvt. XIV. 3:i.
- ⁵⁶ Márki: I. 594. 1. — Archivum Rakocianum, III. 740. 1. — Szekfü Gy. (A száműzött Rákóczi, [1913] 300 1.) szerint csak zálogos birtok lett volna.
- ⁵⁷ R.—Aspr. lvt. IX. nr. 8. — Lednicére 1. Liber reg. XXXIV. 718.
- ⁵⁸ Thaly: 172—73. 1. «Venia aetatis»-t kapott. (Ő. L-, Táblai lvt., Proc. delegatorii 11—2.)
- ⁵⁹ Márki: I. 118—22. 1.
- ⁶⁰ Thaly K.: A székesi gróf Bercsényi-család története III. (1892) 748. 1. — Márki: II. 294. 1.
- ⁶¹ R.—Aspr. lvt. XVI. 4: 4., 24., 26., 27., 34. B.
- ⁶² R.—Aspr. lvt. XVI. 4: 5. XVI. 3: 34. B.
- ⁶³ U. o. XVI. 3: 12., 30.
- ⁶⁴ U. o. XVI. 3: 1., 3., 4., 6., 7., 14., 8.
- ⁶⁵ U. o. XVI. 3: 13., 24., 26., 27.
- ⁶⁶ U. o. XVI. 3: 4., XVI. 4: 9. — Thaly (Rákóczi ifjúsága, 282. 1.) Rákóczi önéletrajza *nyomán fordítva* tudja, de ez tévedés.
- ⁶⁷ R.—Aspr. lvt. XVI. 3: 35., 36., 37., 38.
- ⁶⁸ U. o. XVI. 3: 35.
- ⁶⁹ Az egész perre 1. XVI. 3: 17, 43. — Ő. L-, Kancelláriai lvt., Acta particularia nr. 96. — Proc. delegatorii 11—2. — Thaly: 277—83. a kiegészítés szövegének téves interpretációjával.
- ⁷⁰ U. et C. 41: 54.
- ⁷¹ R.—Aspr. lvt. XVI. 3:1. — 1715: XLIV. te.
- ⁷² Ő. L. Erdélyi kancellária, 1702: 107. — Szilágyi Sándor: Erdélyi országgyűlési emlékek XXI. (1898) 208—12., 215. 1. — Márki: II. 292. 1.
- ⁷³ Ő. L-, Erdélyi kancellária, 1701: 28.
- ⁷⁴ «Quod responsum ob respectu tantum memoriae defuncti Principis, et requirunt ita fuit compendiatum, alias non tantum ea, quae superius inuimus, sed infinita alia similia dici et scribi potuissent». (Erdélyi kanc. 1702: 107.)
- ⁷⁵ Archivum Rakocianum III. 605. 1. — Márki, II. 292. 1.
- ⁷⁶ Thaly: A Bercsényi-család III. 430. 1.
- ⁷⁷ U. et C. 35:92., 93., 94. 95., 96., 41:41. — R.—Aspr. lvt. XVI. 4: 8.
- ⁷⁸ Lukinich Imre: A szatmári béke története és okirattára (1925) 177. 1.
- ⁷⁹ Történelmi Tár. 1900. évf. 379. 1. — Márki: I. 190. 1. — Thaly: A Bercsényi-család II. 320—21. 1. — Herzog, Levéltári Közlemények I. 1923. 249—51. 1.
- ⁸⁰ Thaly: A Bercsényi-család II. 348., 455. 1.
- ⁸¹ Liber reg. XXVII. fol. 52., XXVIII. fol. 199.
- ⁸² Lukinich: 177—78. 1.
- ⁸³ U. o. 89., 96., 97., 141. 1-
- ⁸⁴ R.—Aspr. lvt. V. nr. 7.
- ⁸⁵ U. o. V. nr. 9.
- ⁸⁶ U. o. V. nr. 9., 12. IX. nr. 11. XI. 1: 6.
- ⁸⁷ U. o. IX. nr. 10. — Liber reg. XXVIII. fol. 532.
- ⁸⁸ U. o. XXXIII. fol. 274. — R.—Aspr. lvt. XV. 2: 6. IX: 10, XIV. 3:5., XVI. 5:7.

- ⁸⁸ U. o. LIV. 73: 2o., IX. nr. 1o.
- ⁸⁹ U. o. VII. 11: ad 8. VII. u. o., 7.: 4., 5., XV. 2: 6., 8. — U. et C. 35: 96.
- ⁹⁰ Éble: Az ecsedi uradalom 6—35. 1.
- ⁹¹ U. o. 127—38., 139—44. 1.
- ⁹² Liber reg. XXXIII. 161. — Szilágyi S.: A magyarnemzet története VIII. (1898)
95. 1. Az adományokra ált. 1. Ő. L., Kincstári lvt., *Deductio archivalis*. — U. et C. 44: 7.
- ⁹³ Liber reg. XXXII. 223. — U. et C. 41: 33., 55., 57., 44: 7.
- ⁹⁴ Liber reg. XXXV. 137., 370.—R.—Aspr. lvt. V. nr. 7. — Ugyanő (Szilágyi: Mill. tört. VIII. 95. 1. szerint) a csetneki jószágokból is kapott 16,200 frt árát.
- ⁹⁵ Liber reg. XXXII. 193. — U. et C. 44: 25.
- ⁹⁶ U. et C. 94: i6, 22.
- ⁹⁷ Liber reg. XXXIV. 718.
- ⁹⁸ U. o. XXXI. 29., 195., XXXV. 654. — R.—Aspr. lvt. VII. 8.
- ⁹⁹ Liber reg. XXXVI. 260.
- ¹⁰⁰ U. o. XXXVI. 591.
- ¹⁰¹ U. o. XXXVI. 430.
- ¹⁰² U. et C. 67: 19, 94: 16, 107: 64.
- ¹⁰³ Liber reg. XXXVI. 128., 594.
- ¹⁰⁴ U. o. XXXVI. 738., XXXVII. 574.
- ¹⁰⁵ U. o. XXXV. 641.
- ¹⁰⁶ U. o. XXXV. 137., 370. — R.—Aspr. V. nr. 7.
- ¹⁰⁷ Szilágyi: Mill. tört. VIII. 92. 1. 75,000 frt-ról tud.
- ¹⁰⁸ Éble: A debrői uradalom 11., 15. 1. — U. et C. 44: 8. V. ö.: Wellmann I.: A gödöllői Grassalkovich-uralom gazdálkodása (1933, Tanulmányok a magyar mezőgazd. tört., szerk. Domanovszky S. 7. sz.) 11, 17, 28. 1.
- ¹⁰⁹ Herzog, *Levéltári Közlemények* I. 1923. 252. s. köv. 11. Liber reg. XXXIII. 213—16. — Jármy Edit és Bakács István: A regéci uradalom gazdálkodása a XVIII. században (1930, Domanovszky: Tanulmányok 1. sz.) 16. 1.
- ¹¹⁰ Liber reg. XXXVI. 573. — L. még A. Sas: *Bin Latifundium fränkischer Kurfürsten in den Nordostkarpathen*. *Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte* 1931. XXIV. 410—48. 1.